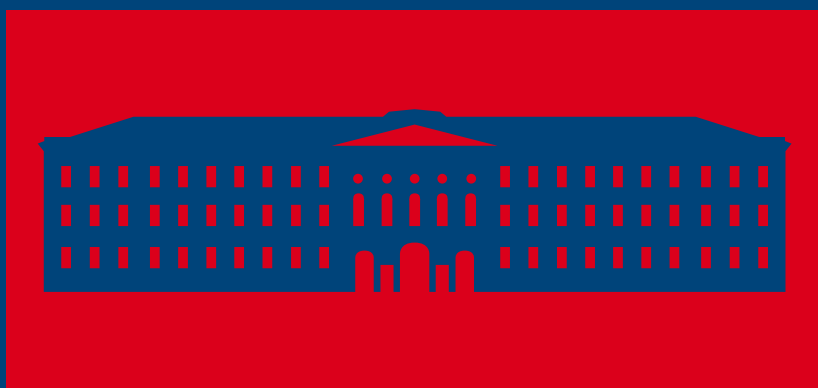

Csiki Tamás
Etl Alex

Az „Iszlám Állam” elleni fellépés stratégiai kérdései és lehetőségei

Csiki Tamás – Etl Alex

AZ „ISZLÁM ÁLLAM”
ELLENI FELLÉPÉS STRATÉGIAI
KÉRDÉSEI ÉS LEHETŐSÉGEI

A kiadvány a KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001 „A közszolgáltatás komplex kompetencia, életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése” című projekt keretében jelent meg.

A kézirat lezárva:
2016. november 30.

Szerző:
Csiki Tamás – Etl Alex

© Dialóg Campus Kiadó, 2018
© A szerzők, 2018

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

TARTALOM

BEVEZETÉS	5
1. A PROBLÉMA GYÖKERE	7
1.1. Az „Iszlám Állam” vallási-ideológiai eredete	7
1.2. Az iraki válság (2003–2016)	10
1.3. A szíriai válság (2011–2016)	13
A polgárháború szakaszai	16
2. AZ „ISZLÁM ÁLLAM” KIALAKULÁSA, TÉRNYERÉSE ÉS TERJESZKEDÉSE (2003–2014)	18
3. AZ „ISZLÁM ÁLLAM” VISSZASZORULÁSA (2015–2016)	23
4. AZ „ISZLÁM ÁLLAM” ELLENI FELLÉPÉS STRATÉGIAI KÉRDÉSEI ÉS LEHETŐSÉGEI	25
4.1. A nemzetközi koalíció politikai eszközei	25
4.2. A nemzetközi koalíció katonai eszközei. Az orosz és a török beavatkozás jelentősége és mérlege	27
4.2.1. Az Egyesült Államok által vezetett koalíció beavatkozása	27
4.2.2. Az orosz beavatkozás	28
4.2.3. Törökország beavatkozása	29
4.2.4. Összegzés	30
4.3. A nemzetközi koalíció gazdasági eszközei	30
4.4. Az „Iszlám Állam” médiastratégiája és korlátozásának lehetőségei	31
5. EURÓPA RADIKÁLIS ISZLAMISTA TERRORFENYEGETETTSÉGE ÉS A VÉDELEM LEHETŐSÉGEI	33
6. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS STRATÉGIAI KITEKINTÉS	36
FELHASZNÁLT IRODALOM	38

BEVEZETÉS

2014 júniusában az „Iszlám Állam”¹ a világ nyilvánossága számára hirtelen, szinte „előzmények nélkül” emelkedett ki a szíriai polgárháború zűrzavarából, azzal, hogy fegyveres erővel kiterjedt területeket vont ellenőrzése alá Szíriában és Irakban. Azt követően, hogy több nagyvárost is elfoglalva Szíriában Rakka, Irakban Moszul központtal e – többségében szunnita arabok által lakott – területeken megszilárdította fennhatóságát, és vezetője, Abu Bakra al-Bagdadi kikiáltotta a modern iszlám kalifátus megalapítását, a szervezet a gyakorlatban is az államiséget idéző funkciók szerint kezdte kialakítani működését. A drámai hatást a radikális átalakulás gyorsasága, mélysége és az alkalmazott eszközök brutalitása, illetve mindennek nagy nemzetközi láthatósága keltette.

Az „Iszlám Állam” azonban nem előzmény nélküli: közvetlen előzménye a szíriai és iraki válságok, ezen belül is az Iraki al-Káidából 2006-ban kinövő „Iraki Iszlám Állam” volt, mely szervezet a nemzetközi közösség, az Egyesült Államok és az iraki kormányzat erőfeszítései ellenére is képes volt túlélni, és újra megerősödni 2011, az amerikai erők iraki kivonulása után. Felhasználva a 2012-től elmérgesedő szíriai konfliktus nyomán a szír kormányzati fennhatóság meggyengülését, az „Iszlám Állam” több átalakulást követően 2014-re alakította ki saját ideológiai bázisát és szervezetét, jelent meg földrajzi entitásként és hatalmi tényezőként a két közel-keleti országban. Tágabb értelemben pedig az „Iszlám Állam” előzményeként tekinthetünk nem csupán az al-Káidára, mint globális dzsihadista terrorszervezetre, de arra a radikalizálódási folyamatra is, amely bár csak marginálisan, de nagy láthatósággal az iszlámon belül zajlott az elmúlt évtizedekben, és amelynek oka a megújulás képtelensége, a modernitás kihívásaira adott válaszok hiánya a muszlim társadalmakban, szélesebb körben pedig számos fejlődő ország társadalmában.

A tanulmány körüljárja, miért jött létre az „Iszlám Állam”, mely tényezők tették ezt egyáltalán lehetővé, milyen jellegű fenyegetést hordoz magában ez a radikális szervezet, és milyen eszközökkel léphet fel ellene a nemzetközi közösség? A vizsgálat megközelítését illetően a stratégiai szintre koncentrálok, azaz az átfogó összefüggéseket, hatásmechanizmusokat kívánja bemutatni a nemzetközi szakirodalomra támaszkodva. Érdeemes ugyanakkor szem előtt tartanunk azt is, hogy a problémakör jelentőségét és újszerűségét megragadva az elmúlt években fokozatosan bővül a kérdéskör releváns

¹ Az „Iszlám Állam” megnevezéssel kapcsolatban egyrészt megjegyzendő, hogy a tanulmányban következetesen ebben a formában, idézőjelekkel fogunk utalni a szervezetre, mely bár számos módon törekszik arra, hogy modern kalifátus alapítva formálisan is „államként” jelenjen meg, sőt bizonyos állami funkciókat is gyakorol az általa ellenőrzött területen (működteti a közigazgatást, az igazságszolgáltatást és egészségügyi, oktatási közszolgáltatásokat tart fenn a lakosságnak), állami legitimitással nem bír, így megnevezését szimbolikusnak tekintjük, és egyszerűen alkalmazzuk. Másrészt a szervezet fejlődése közben az évek során több névváltoztatáson esett át, és mind a nyilvánosság, mind a politikai és elemzői körök is eltérő neveken emlegetik. Az „Iszlám Állam” megnevezést a magyar média és politikai diskurzus által általánosan használt megnevezésként alkalmazzuk mi is. (Emellett megjelenik olykor magyar rövidítésként az „IÁ”, az angol terminológiai változatok szerinti ISIS [Islamic State of Iraq and Syria – Iraki és Szíriai Iszlám Állam], ISIL [Islamic State of Iraq and Levant – Iraki és Levantei Iszlám Állam] és ennek a kalifátus 2014-es kikiáltása előtt használt arab eredetű rövidítése, a Da'esh vagy Da'ish [al-Dawlah al-Islamiya fi al-Iraq wa-al-Sham]. A névnek a szervezet politikai kommunikációjában is szerepe van: a kalifátus kikiáltását követően egységesen „az Iszlám Állam” néven szerepelnek, hangsúlyozva államiségüket és az iszlámon belüli univerzalizációjukat. A szemben álló politikai szereplők ugyanezen okból előszeretettel használják ettől eltérő megnevezést, szimbolikusan sem elismerve ezt.)

magyar nyelvű szakirodalma és tájékoztató kiadványainak köre egyaránt, ezeket pedig bátran használhatja mindenki, aki a témát mélyebben is meg kívánja ismerni.²

Vizsgálatunk kiindulópontjaként három tétel szolgál:

- Egyrészt úgy véljük, hogy a probléma okai között meghatározó jelentőséggel bír az iszlám belső, modernizációs válsága, amely évtizedek óta megoldatlan, és a radikalizmusban testet öltő válaszokat szült; miközben az iraki és szíriai részleges államkudarok hatalmi vákuumot eredményeztek, és megteremtették a lehetőséget, hogy az „Iszlám Állam” földrajzi entitásként jelenjen meg; mindezen keresztül pedig látványosan felszínre kerültek a Közel-Kelet történelmi törésvonalai, amelyeket a nagyhatalmi érdekek szembenállása tovább mélyít.
- Másrészt az „Iszlám Állam” jelentette fenyegetést három szinten látjuk: a Közel-Keleten a létező államhatalom (a regnáló kormányzat, politikai rendszerek, a létező államrendszer) „kihívójaként” jelenik meg; az iszlám világban pedig a radikális iszlám fundamentalizmus terjesztőjeként; míg a Nyugat számára a dzsihadista terrorizmus fenyegetését testesíti meg.
- Harmadrészt az „Iszlám Állam” elleni fellépést olyan komplex feladatnak látjuk, amely stratégiai szinten több kérdést vet fel, mint amennyit a nemzetközi közösség – vagy akár az elemzők – meg tudnak válaszolni. Úgy véljük, hogy a rendezés érdekében Irakban és Szíriában az „Iszlám Államot” katonai erővel fel kell számolni (de kérdés, hogy mely szereplők, és hogyan képesek ezt megtenni?); a Közel-Keleten mérsékelni, és nem kiélezni kellene a szektáriánus ellentéteket (a regionális és nagyhatalmi szereplők gyakorlatával ellentétben); az iszlám világban pedig alternatívát szükséges állítani a radikalizmussal szemben (kérdés, hogy kik, és milyen?). Végül pedig, szem előtt tartva a posztmodern nyugati társadalmak sebezhetőségét, a Nyugatnak tovább kellene erősítenie védelmi mechanizmusait, ugyanakkor fenntartva a biztonság és a szabadságjogok kényes egyensúlyát.

Mindebből eredően azt feltételezzük, hogy az említett strukturális problémák és konfliktusok miatt az „Iszlám Állam” jelentette problémakör közép- és hosszú távon is fenn fog maradni, adott esetben akár nem Szíriában és Irakban, hanem más országokban (Líbia, Szomália, Jemen), ahol az iszlamista radikalizmusnak társadalmi bázisa van, vagy kialakulhat a jövőben. A radikális ideológiát ugyanis katonai erővel nem lehet legyőzni.

² Lásd például: ARANY – N. RÓZSA – SZALAI 2016; CSICSMANN (szerk.) 2010; JANY 2016; KRIZMANICS (szerk.) 2008; N. RÓZSA 2015; N. RÓZSA – TÜSKE 2005; ROSTOVÁNYI (szerk.) 2010; ROSTOVÁNYI 2007; SIMON 2009; SIMON 2014; SIMON 2016.

1. A PROBLÉMA GYÖKERE

Az „Iszlám Állam” mint terrrorszervezet és a földrajzi térben megjelenő entitás kialakulását több tényező együttes fennállása tette lehetővé. Egyrészt a radikális iszlamista terrrorszervezetek – így a „nagy előd”, az al-Káida 1980-as évek végi – kialakulását az iszlamizmus szélsőséges mutációi, a dzsihadizmus terjedése tette lehetővé, amely a harmadik világ muszlim társadalmi válságainak, illetve a modernitás kihívásaira választ adni nem képes iszlám belső válságának eredménye. Ezt tekinthetjük az „Iszlám Állam” kialakulását lehetővé tevő ideológiai tényezőcsoportnak. Másrészt pedig beszélnünk kell azokról a ma is zajló konfliktusokról, amelyek megteremtették az „Iszlám Állam” fizikai létezésének a lehetőségét: a kormányzati és állami struktúrák meggyengítését eredményező iraki és szíriai konfliktusokat, melyek nyomán olyan hatalmi vákuum keletkezett, amelyben nem csupán elvont eszmeképként, hanem valós entitásként is létre tudott jönni az „Iszlám Állam” modern kori kalifátusa. Az alfejezet ezeket a tényezőket tekinti át és mutatja be vázlatosan.

1.1. Az „Iszlám Állam” vallási-ideológiai eredete

Az „Iszlám Állam” megjelenését és fennmaradását egyik oldalról az iszlám válságára, illetve a muszlim társadalmak komplex válságjelenségeire vezethetjük vissza, amelyekre megfelelő válaszok híján előbb a fundamentalizmusban, azaz a gyökerekhez, az iszlám tiszta formájához, aranykorához való visszatérésben, majd a 20. századtól a radikalizmusban és a dzsihadizmusban keresték egyes szélsőséges csoportok a megoldást. Már itt fontos rámutatnunk, hogy „a fundamentalizmus, lényege szerint, válságjelenség, amely külső, ám leginkább belső okokból következett társadalmi krízis idején jelentkezik, amikor a társadalmi lét lényeges elemeiben olyan új – idegennek és másnak érzett – jelenségek szaporodnak el, amelyek azt iszlám strukturális azonosságát fenyegetik.”³ A radikális eszmékkel a muszlim társadalmak marginális része szimpatizál, azonban a radikális ideológia által ösztönzött erőszak nagy láthatósággal bír, és aszimmetrikus erőszak – például terrorcselekmények – formájában állami szereplőket is képes befolyásolni.

Az iszlám válsága több tekintetben is jelenvaló, melynek egyik olvasata történeti válságot jelent, amit az iszlám megosztottsága okoz. Ennek megértéséhez vissza kell tekintenünk az iszlám vallás kialakulásának időszakára (7. század), amikor Mohamed próféta és utódai nem csupán a vallás alapjait fektették le, hanem az arab törzsek körében rendkívül gyorsan el is terjesztették azt, és megalapozták az ummát, azaz az iszlámhívók közösségét. Ez az időszak kulcsfontosságú annak megértéséhez, hogy miért bírhat a fundamentalizmus közel 1400 évvel később is vonzerővel. Amellett ugyanis, hogy az új vallás az Omajjád dinasztia (661–750) időszakában katonailag sikeres, expanzív időszakát élte, egyrészt megtestesítette az alapító tanok vallási „tisztaságát”, másrészt az egységes umma egyszemélyi vezetője a kalifa vezette politikai és vallási értelemben is az iszlám hívőket. A 13. századig (a mongolok inváziójáig) tartó „aranykor” az, melynek utólag idealizált formában rekonstruált képéhez és jellemzőihez évszázadokon keresztül visszanyúltak a különböző belső és külső válságokkal szembesülő ideológusok – és amelyet meg is próbálnának visszaállítani.

Az első válságot a 7. században a kalifa utódlása körüli vitából kialakuló szunnita-síta törés okozta, amely az iszlám umma első belső megosztottságát idézte elő. A következő válságjelenségeket

³ SIMON 2014.

az expanzióból eredő következmények okozták, ugyanis a továbbterjeszkedő vallás, kilépve az Arab-félszigetről, a 8–9. századtól az arab mellett már más etnikumokat (például perzsákat, törököket) is magába foglalt, a 11. századtól pedig az Abbászida (750–1517) dinasztiának egyre több külső riválisa és belső kihívója támadt, az iszlám umma pedig politikailag is megosztottá vált. Azt követően, hogy a Közép-Ázsiából betörő mongolok a 13. században megtörték a kalifák uralmát, és véget vetettek az „iszlám aranykorának”, az Oszmán Birodalom a 14. századtól fokozatosan átvette a vezető szerepet, és formálisan egészen a modern Törökország megszületéséig (1923), egészen pontosan a kalifátus eltörléséig (1924) őrizte az akkor már csak szimbolikus funkcióval bíró kalifa címet. Ekkorra azonban az umma mind politikai, mind vallási értelemben megosztottá vált.

A válságjelenségek egy másik olvasata a modernizációs kihívásokkal szembeni sebezhetőségre világít rá: előbb az európai államok 19. századi expanzionizmusa, az iszlám világ valamennyi térségében (Afrikában, a Közel-Keleten és Dél-Ázsiában egyaránt) megjelenő gyarmatosítás vetette alárendelt helyzetbe a muszlim lakosságot. Ezt követően a gyarmati uralom végével (a Közel-Keleten az első világháború, Dél-Ázsiában a második világháború után, Afrikában az 1960-as évektől) a megosztott ummát „nemzetállami” keretekben, az évszázados vallási, etnikai törésvonalakat semmibe véve igyekeztek a társadalmi együttélés új állami entitásába zární. A modernizációs válság egyrészt abban öltött és ölt testet, hogy a „modern” európai nemzetállami struktúrák nem illeszkednek a fejlődő világ tradicionális társadalmi és politikai szerkezetéhez, másrészt pedig abban, hogy a függetlenné váló új államok politikai elitje nem rendelkezett legitimitással. Éppen ellenkezőleg: a népességet elnyomó, korrupt, az iszlám tradíciókat semmibe vevő politikusok folyamatos politikai-társadalmi válságban tartották a társadalmakat, ami magyarázza az erős anti-kolonializmust, Nyugat-ellenességet, elitellenességet, majd a hidegháború végétől az erősödő Amerika-ellenességet is.⁴

Harmadrészt a mérsékelt politikai iszlám válságáról is beszélhetünk, ugyanis az évszázadokon keresztül tapasztalt válságjelenségekre nem a radikális tanok jelentették az első választ. Az iszlám, más vallásokkal szemben, „egyedülálló módon maga hozta létre a társadalmát, amelynek következtében a „vallás” és a „világ” szoros egysége jött létre: az iszlám a vallásjogtól kezdve az intézményrendszerig, az életmódig és az értékrendszerig mindent meghatározott.”⁵ E szoros egység tette lehetővé, avagy szükségszerűvé, hogy a politikai-társadalmi kudarcokat vallási okokra, az „iszlám tiszta formájától” való eltérésre vezessék vissza egyes nagy hatású vallástudósok, és megalapozzák a szalafizmust, azaz az ősök (szalaf – „elődök”) által gyakorolt vallási tanokhoz való szigorú visszatérés igényét.⁶

Ugyanezen okból kifolyólag, mint azt Simon Róbert nyomán jeleztük, a fundamentalizmus, azaz az alapokhoz, „egy jól működő modellhez” való visszatérés, még ha történelmileg idealizált is, a „megtisztulás” jegyében már korán jelentkezett az iszlámon belül. Így például elsőként a kháridzsita mozgalom a szunnita-síita törés hatására jött létre, és a válsághelyzet szélsőséges alternatívájaként a kezdetek idealizált állapotához nyúlt vissza, melyben az umma még egységes volt. Ez a mozzanat, a megújulásra való képesség hiánya és az ebből eredő visszanyúlás az iszlám tisztának vélt formájához, az „aranykor” alapjaihoz a különböző formában jelentkező iszlám fundamentalista mozgalmak⁷ vezérelvét jelentette évszázadokon keresztül.

⁴ HERMANN 2015, 26–32.

⁵ SIMON 2014, 8.

⁶ A szalafista hagyomány megteremtőjének Ahmad Ibn Hanbalt (780–855) tekinthetjük, aki az egyik iszlám jogértelmezési irányzat kidolgozója volt. Tanainak lényegi eleme a szélsőséges konzervativizmus, melynek jegyében csak és kizárólag a próféta és közvetlen követői („az elődök”) útmutatását (a Korán tanait) és példáját (a szunnát, azaz Mohamed próféta és társai cselekedeteinek, tanításainak összességét) kell követni és attól nem lehet eltérni.

⁷ Az iszlám fundamentalizmus értelmezéséről és a modern kort megelőző fundamentalista mozgalmakról – kháridzsiták (7. század.), hanbalizmus (9. sz.), wahhábiyya (18. sz.), neohanbalizmus (19. sz.), szanúsiyya (19. sz.), mahdiyya (19. sz.), Muszlim Testvérek (20. sz.) – lásd: SIMON 2014, 14–78.

Megreformálható-e az iszlám?

Az iszlám „megreformálhatóságát” Simon Róbert orientalista a következőképpen látja: „Mivel a demokráciának, liberalizmusnak és egyéb európai–amerikai »huncutságoknak«, egyáltalában a civil társadalomnak semmiféle gyökerezettsége nem található az arab világban, az »arab tavasz« mozgalmi rendre kudarcot vallottak, jószerint csak elmélyítették a korábbi válságokat, valószínűleg több évre vagy évtizedre visszavetették a továbblépés lehetőségeit, s törvényszerűen az iszlamista erők erősödését hozták, hiszen ezeknek vannak mélyen gyökerező szervezeteik, s 1400 éves múltjuk. E kísérletek megghiúsulása fölveti a kérdést, hogy megreformálható-e mélyrehatóan a muszlim társadalom? Valószínűleg nem, hiszen radikálisan szakítania kellene a társadalom gyökerzetét adó iszlám-meghatározottsággal, ami a ne varietur Koránra, a prófétai hagyományra és a sariára épül.

A gazdasággal mint »túlsúlyos mozzanattal« meghatározott európai kapitalista fejlődés, ha nem is könnyen, de a történelmi folyamatosság és identitás feladása nélkül közömbösíthette és periferizálhatta a katolikus egyházat, s egyáltalában a vallás meghatározó szerepét, hiszen az a feudalizmus rendiségének volt fontos formái (ideológiai, kulturális) eleme, ám a tőkés gazdaság ezzel nem tudott mit kezdeni, s a továbbiakban maga fejlesztette ki a neki megfelelő és szükséges társadalmi mozzanatokot (intézményeket, kultúrát, oktatást stb.). Az iszlámot nem lehet periferizálni, hiszen az maga a társadalom. Önmagát valaki csak öngyilkossággal tudja radikálisan megszüntetni. Egy társadalom nem szokott öngyilkosságot elkövetni.”

Forrás: SIMON 2014, 12–13.

Ezt a „visszatérést”, az umma egyesítésének, a vallás megtisztításának, a politikai és vallási hatalomnak egy kézben (a kalifáiban) történő megszilárdításának igényét látjuk ma az „Iszlám Állam”, mint kalifátus kikiáltásában, valamint Abu Bakr al-Bagdadi, mint kalifa megjelenésében. Természetesen a fundamentalista tanok önmagukban még nem szültek volna olyan szélsőséges terrorszervezeteket, mint az al-Káida vagy az „Iszlám Állam”. Ehhez a mérsékelt politikai iszlám kudarcára és fokozatos radikalizálódásra volt szükség.

Amikor a 20. század súlyos válságai – az Oszmán Birodalom bukása és az utódállamok kialakítása a nyugati nagyhatalmak által; Izrael állam létrejötte; a gyarmati rendszer összeomlása, és a függetlenné váló államok gyengesége, elnyomó rendszerei, korrupt vezetői; a globalizáció kedvezőtlen gazdasági hatásai; a hidegháborút követően a nyugati nagyhatalmak katonai beavatkozásai – ismételten megoldásokat követeltek volna, ezekre azonban a múlthoz való visszatérés nem adott válaszokat, megújulást hirdető reformmozgalmak helyett a radikalizmus kezdett teret nyerni.

Az iszlám tanainak a politikai és társadalmi élet minden mozzanatára történő alkalmazását célzó politikai iszlám, azaz iszlamizmus „meghaladta” a fundamentalizmust: „Az iszlamista doktrína ugyanis egyfelől a korai iszlámból kölcsönzi mind elvontabb vallási ideológiáját, másfelől azonban a Nyugattól veszi át a társadalom minden szféráját szabályozó totalitarianizmus utópizmusát, és ha tehetné (ahogy Irán meg is valósítja), onnan kölcsönözné a megvalósításához szükséges eszközöket. Ahogy O. Roy jellemzi őket: »az iszlamista mozgalmak egy politikai párt, egy vallási testvériség és egy társadalmi mozgalom természetét hozzák közös nevezőre.«”⁸ Mindez az Egyiptomban 1928-ban alapított Muszlim Testvérek mozgalmaiban öltött testet, melynek vezetője, Hasszán al-Banna és fő ideológusa, Szajjid Kutb egy további elemmel is hozzájárultak a radikális nézetekhez:⁹ ügyük védelmében legitim eszközként tekintettek az erőszakra is, akár az elnyomó, romlott, és az embereket

⁸ SIMON 2014, 90.

⁹ MIGAUX 2007, 274–275. és 285.

sanyargató helyi kormányzatokkal, akár az ezeket támogató külső szereplőkkel – különösen az Egyesült Államokkal – szemben.¹⁰ A Muszlim Testvérek mozgalma egyben azt is megmutatta, hogy az iszlámizmusnak széles tömegbázisa is lehet.

Kutb tanaiból származtatják az „igaz hit” erőszakos terjesztése kötelességének tételét is, amely szerint az igaz hívő „küzdelse” (dzsihád) nem csupán három vallási elemből¹¹ áll, hanem „a hit kard általi terjesztéséből” is.¹² Ezt az elemet helyezte küzdelse középpontjába az „Iszlám Állam”, kiegészítve azzal, hogy az erőszak széles körben mindenki ellen alkalmazható, aki nem a szervezet, „a kalifa” által diktált szélsőséges fundamentalista nézeteket követi – így nemcsak a más vallásúak, hanem az iszlám más felekezeteihez tartozók ellen is.

1.2. Az iraki válság (2003–2016)

A modern iraki állam története – Szíria esetéhez hasonlóan – az Oszmán Birodalom összeomlásával és a Sykes-Picot Egyezmény aláírásával vette kezdetét, amellyel a térség brit érdekszférába került. Irak 1920-tól a Nemzetek Szövetségének mandátumterületévé vált, és hivatalosan is brit irányítás alá helyezték. A britek a Hasemita-dinasztiát segítették hatalomra, így Irak királya I. Fejzsál lett. Az 1930-as évektől kezdődő katonai puccskísérletek meggyengítették a dinasztiát, és 1941-ben már csak a brit katonai beavatkozásnak volt köszönhető, hogy a hasemiták vissza tudtak kerülni pozícióikba. A monarchiának Abd el-Kárim Kászim tábornok katonai puccsa vetett véget 1958-ban, aki ennek végrehajtásához jelentős mértékben támaszkodott a Baász Pártra is. Hamar kiderült azonban, hogy Kászim nem kívánja végrehajtani a Baász Párt az irányú terveit, hogy Irak az Egyiptom és Szíria között fennálló szövetségéhez, azaz az Egyesült Arab Köztársasághoz csatlakozzon, így a párt és Kászim viszonya megromlott. Ezt követően a Baász párt előbb 1959-ben sikertelenül (a későbbi diktátor, Szaddám Huszein vezetésével) próbálta átvenni a hatalmat, majd 1963-ban egy sikeres puccsra is sor került. A stabilitást végül Szaddám Huszein és Ahmed Haszan al-Bakr vértelen hatalomátvétele hozta meg. Bár az elnöki pozíció Ahmednek jutott, helyettese, Szaddám egyre jobban kiterjesztette hatalmát (például a biztonsági szektorban), míg végül 1979-ben hivatalosan is átvette az elnöki tisztséget, amelyet azután az Egyesült Államok által vezetett 2003-as katonai beavatkozásig meg is tartott.

Az iraki Baász Párt legfontosabb társadalmi bázisává a kisebbségben lévő szunnita közösség vált, akik a párt szekuláris, pánarab ideológiájában látták a lehetőséget az Oszmán birodalmihoz hasonló privilegizált szunnita pozíciók megszerzéséhez.¹³ A párt eredeti ideológiai céljai azonban hamar feloldódtak, és ettől kezdve a baaszista rendszerek egyedüli mozgatórugójává saját diktatúráik fenntartásának elősegítése vált.¹⁴ Ennek az összefüggésnek köszönhető az is, hogy Szaddám rendszerének támogatóivá leginkább az iraki szunniták váltak, míg a síiták és a kurdok fokozatosan kiszorultak a hatalomból. Az iraki Baász Párt hatékonyan használta fel más iraki kisebbségek (például keresztények, jazidik), illetve a szekuláris síiták és az egymással szemben álló kurd törzsek és pártok támogatását is.¹⁵ A stratégiának köszönhetően Szaddám sikeresen felszámolta az iraki ellenzékét, és kiépítette

¹⁰ A radikális tanok térnyerését az iszlám világban vívott 20. századi konfliktusok sora is lehetővé tette: a palesztin mozgalom, az egyiptomi és algériai függetlenségi mozgalmak, a pakisztáni, afganisztáni konfliktusok egyrészt fokozták a szembenállást a beavatkozó külső hatalmakkal és az azokkal együttműködő helyi kormányzatokkal szemben, megújulást, megtisztulást követelve, másrészt olyan vallási motivációjú harcosok generációit nevelték ki, akik készek az erőszak alkalmazására elvont vallási-ideológiai célok elérése érdekében. Lásd erről a folyamatról: MIGAUX 2007, 286–307.

¹¹ A belső hit megerősítése („a szív és lélek küzdelse” – jihat bi al-qalb), a hit terjesztése szóval („a szavak küzdelse” – jihat bi al-lisan), és az iszlám tanokkal összhangban álló igaz cselekedetek („a kéz, a tettek küzdelse” – jihat bi al-yad).

¹² TOTH, 2013, 80–81.

¹³ C. BARRETT 2015, 58.

¹⁴ C. BARRETT 2015, 57.

¹⁵ C. BARRETT 2015,

a saját vezető személye köré épülő hatalmi bázist. Az így megszerzett hatalommal a kezében Szaddám legfontosabb célja a rá veszélyt jelentő elemek elleni fellépés lett.

1980-ra ezek leginkább Irakon kívül, az ország közvetlen szomszédságában, Iránban jelentek meg, mivel az 1979-es iráni Iszlám Forradalom és Khomeini ajatollah hatalomra kerülése közvetlen fenyegetést jelentett Szaddám szekuláris rezsimjére. E félelemtől vezérelve Szaddám Huszein 1980 szeptemberében megtámadta Iránt, és a két ország közti konfliktus nyolc éven át tartó, véres háborúvá nőtte ki magát. A háború során Szaddám hadereje több vegyifegyver-támadást hajtott végre, nem csak az irániak, de az irániakkal szövetséges iraki kurdok ellen is. Az összesen 300 000 halálos áldozatot követelő háborúból végül Bagdad került ki győztesen, köszönhetően a régióból és az Egyesült Államokból érkező hathatós támogatásnak, amelyet az Irán megerősödésétől való félelem motivált. A katonailag megerősödött, ám infrastruktúrájában meggyengült Irak képtelen volt a gazdaság újjáépítésére, és az Öböl-menti államoktól kapott 50 milliárd dolláros hitel visszafizetésére.¹⁶ Az adósságválság megoldása érdekében Szaddám radikális lépésre szánta el magát, és lerohanta a szomszédos olajállamot, Kuvaitot. A megszállásnak 1991-ben az Egyesült Államok katonai beavatkozása vetett véget, ami egyben megszüntette Irak katonai dominanciáját is a térség felett. Kuvait lerohanása után Szaddám Washington szemében nemkívánatossá vált, és a következő évtizedben az Egyesült Államok több szankciót léptetett életbe Bagdad ellen, amelyek célja – az 1998-as négy napon át tartó légitámadásokhoz hasonlóan – az volt, hogy ellehetetlenítse Irak tömegpusztító fegyver programját.

A 2001. szeptember 11-i támadás után a Bush-adminisztráció tévesen összefüggésbe hozta Bagdadot a merényletekkel és az al-Káidával is. A fokozódó helyzetben Washington több kétes eredetű bizonyítékot mutatott be a nemzetközi közösségnek, amelyek azt próbálták alátámasztani, hogy Irak tömegpusztító fegyverekkel rendelkezik, és veszélyt jelent a globális békére. Ennek ürügyén 2003 tavaszán az Egyesült Államok – brit, ausztrál és lengyel támogatással – megtámadta Irakot, megdöntötte a Szaddám-rezsimet, és átvette a hatalmat az országban.

Irak megszállása után az ország tiszta lappal indulhatott, azonban ez nem minden esetben járt pozitív következményekkel. A Koalíciós Átmeneti Hatóság vezetőjeként Paul Bremer bízta meg az új rendszer alapjainak kialakításával. Bremer első döntéseivel amerikai tanácsadókat nevezett ki az egyes minisztériumok mellé, szabályozta a médiát és megtiltotta az iraki bíróságoknak, hogy az amerikai katonákkal szemben emelt panaszokkal foglalkozzanak.¹⁷ Egyik leg súlyosabb döntése nyomán pedig 2003 májusában feloszlatta az iraki haderőt, ezzel pedig 400.000 ember került teljesen kilátástalan helyzetbe.¹⁸ Bremer legfontosabb célja a Baasz Párt teljes körű felszámolása és eltüntetése volt. Ennek keretében 2003-ban megtiltották a közhivatalok viselését mindazoknak, akik összefüggésbe hozhatók voltak a Baasz Párttal, ami – a korábbi privilegizált helyzetük miatt – együtt járt a szunniták kiszorításával a politikai és államigazgatási rendszerekből.¹⁹

Ezzel párhuzamosan Bremer előkészítette az ország alkotmányozási folyamatát is. Ezt a célt szolgálta az Átmeneti Alkotmány (*Transitional Administrative Law*) elfogadása, amely deklarálta Irak föderális berendezkedését.²⁰ Az ezt követő alkotmányozási szakasz célja egy állandó alkotmány kidolgozása és elfogadása volt. A folyamatban résztvevő szunniták közül többeket meggyilkoltak és megfélemlítettek, így maga az alkotmányozás valós szunnita részvétel nélkül zajlott.²¹ Ezen túlmenően mind síita, mind pedig kurd részről a legfontosabb célnak a saját csoportérdekek képviselése bizonyult, amely több esetben felülírta az ország valós érdekeit. A 2005-ben elfogadott Alkotmány ennek megfelelően több jelentős problémát hordozott magában. Ahogy arra Saad N. Jawad rámutat, a dokumentum jelentős hatalmat adott az egyes régiók kezébe – azáltal, hogy vétőjogot biztosított számukra az alkotmány

¹⁶ C. BARRETT 2015, 74.

¹⁷ N. JAWAD 2013, (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)

¹⁸ MATOI 2014, 1–14.

¹⁹ Lásd bővebben: Coaliton Provisional Authority Order Number 1 De-Ba'Athification of Iraqi Society.

²⁰ N. JAWAD 2013, (A letöltés dátuma: 2017. 06. 16.)

²¹ N. JAWAD 2013.

módosítása esetén – míg ezzel párhuzamosan gyengítette a központi kormányzat pozícióját.²² Az alkotmány de jure elismerte Iraki Kurdisztán autonóm helyzetét is, ezzel tovább erősítve a régiók befolyását. Ezen felül a dokumentum implicit módon asszisztál a síita–szunnita–kurd megosztottság fenntartásához, azáltal, hogy három kiemelkedően fontos hatalmi pozíciót jelöl ki (miniszterelnök, elnök, házelnök) különböző jogkörökkel. Pozitívumként említhető, hogy az Alkotmány rendelkezik arról is, hogy a régiók lakosságuk arányában részesedjenek a központi költségvetés kőolaj-bevételeiből (így az iraki lakosság 18 százalékát kitevő kurdok az iraki kőolaj-jövedelem 18%-ára jogosultak); betiltotta a hivatalos haderőn kívül tevékenykedő milíciák működését; és népszavazásos úton történő rendezést írt elő az országon belüli vitatott hovatartozású területek jövőjéről.²³ 2016-ig azonban egyik jelentős pozitív rendelkezést sem sikerült teljes körűen megvalósítani, míg a negatív intézkedések egyre erőteljesebben éreztették hatásukat az iraki politikai–társadalmi–gazdasági rendszerekben.

Az Alkotmány elfogadása után néhány hónapon belül, 2005 decemberében sor került a parlamenti választásokra, amelyek a síita és kurd pártok domináns győzelmével zárultak. A 2006 márciusában megalakuló kormány 37 tagjából végül 19-en síita, 9-en szunnita, 8-an kurd származásúak voltak, akik mellett 1 keresztény képviselő is helyet kapott a kormányban. Miniszterelnökké a síita Núri al-Málikit választották, míg az elnök kurd, a házelnök pedig szunnita politikus lett. A következő néhány évben Máliki stabilizálta és kiterjesztette hatalmát, ezzel párhuzamosan pedig fokozatosan igyekezett kiszorítani a szunnitákat a politikai hatalomból. Ahogy arra a Carnegie Middle East Center elemzése is rámutat, a szektarianizmus általános politikai eszközzé vált Irakban, ami erősítette az ország megosztottságát.²⁴ A 2003 után hatalomra került politikai elit hamar korrumpálódott, és ezt követően a reformok helyett a politikai túlélés vált a fő céljává. Az így kialakult rendszerben az egyes politikusok, pártok, intézmények kölcsönösen függővé váltak egymástól, ami ellehetetlenítette a politikai megújulás esélyét.²⁵

A korrupció elmélyülése és a politikai rendszer válsága mellett a gazdasági szektor problémái jelentették az egyik legjelentősebb kihívást Irak számára. Bár a kőolaj-kitermelés rövid időn belül húzóágazattá vált, a gazdaság diverzifikálására nem került sor. Ez országos szinten két szempontból jelentett problémát: egyfelől a szektor – bár 2016-ban az ország exportjának 80–90 százalékát adta – mindössze 80 ezer munkahelyet volt képes biztosítani, és ezzel együtt a diverzifikálatlan szerkezetnek köszönhetően jelentősen hozzájárult a munkanélküliség növekedéséhez²⁶ (például 2007-ben a lakosság 11%-a volt munkanélküli, míg a fiatalok körében ez az arány 18% volt).²⁷ Másrészt, mivel az ország gazdasága tulajdonképpen egy lábon áll, a szektorban jelentkező problémák hamar drasztikus visszaesést eredményezhetnek a gazdaságban.²⁸ Bár az olajipar a 2003 utáni első években jól teljesített, és Irak gazdasága növekedett,²⁹ társadalmi szinten ennek hatása alig volt tapasztalható, így például 2006-ban a lakosság 22 százaléka élt a szegénységi küszöb alatt, a háború által okozott infrastrukturális károk helyreállítása pedig csak lassan haladt.³⁰ Fontos látni azt is, hogy az 1991-es Öböl-háború után felnőtt generáció teljes kilátástalansága tovább mélyíti e problémákat. Hiszen a fiatalok, miután szembesülnek a rendszer általános működésképtelenségével, a munkanélküliséggel és a korrupcióval, kényszerpályára kerülnek: vagy csatlakoznak valamelyik milíciához/radikális szervezethez, vagy emigrálnak Irakból.³¹

Ahogy a társadalmi feszültségek nőttek, és a szunnita elégedetlenség társadalmi bázisa szélesedett, a helyzet úgy vált egyre instabilabbá, ennek eredményeként pedig egyre nőtt az amerikaiak és az iraki civilek elleni támadások száma is. 2006-tól az amerikai erők fokozták fellépésüket a szunnita felkelő-

²² Lásd például: *Iraqi Constitution* (2005). Article 126.

²³ *Iraqi Constitution* (2005). Article 9., Article 121., Article 140.

²⁴ AL-QUARAWEE 2014.

²⁵ ETL – PÉNZVÁLTÓ 2016, 9.

²⁶ *Iraq Country Report* 2016, 18. és SASSOON 2016, 2.

²⁷ *About Iraq* 2016.

²⁸ Ez történt például az ISIS előretörésével, és a globális olajár csökkenésével is.

²⁹ *Iraq* 2016.

³⁰ *Poverty headcount ratio at national poverty lines (% of population)* 2016.

³¹ *Fight or Flight: The Deperate Plight of Iraq's „Generation 2000”* 2016.

csoportok és milíciák ellen, amelyek legfontosabb társadalmi bázisát kezdetben a feloszlott szaddámi hadsereg katonái jelentették. Az Egyesült Államok a „Surge” stratégia keretében 2006-ban 138 ezerről 170 ezer főre növelte katonáinak létszámát az országban, és így próbálta meg felszámolni a szunnita fegyveres ellenállást.³² Ezzel párhuzamosan a stratégia részeként igyekeztek kiegyezni a mérsékelt szunnita felkelőkkel (például az „Irak Fiai” nevű milíciával), és a segítségükkel folytatni a harcot a radikális szunniták (például a Naksbandi Rend vagy az ISIS elődjének tekinthető Iraki al-Káida) ellen.³³ A „Surge” sikeres volt, a stabilizáció irányába mutató folyamatok nyomán pedig a 2009-ben megválasztott Obama elnök választási ígéretéhez híven azt is bejelenthette, hogy 2011 után nem maradnak amerikai katonák az országban.

A 2011-ben al-Málíki szunnita ellenes fellépésének következtében már instabil biztonsági helyzet az amerikai kivonulással hamar romlani kezdett. Ugrásszerűen nőtt a civilek elleni támadások száma, aminek következtében 2011-ben körülbelül 4 ezren, 2013-ban pedig már közel 10 ezren veszítették életüket. Ezzel párhuzamosan al-Málíki miniszterelnök megkezdte a leszámolást politikai ellenfeivel, és egyre többször használta fel az Iraki Biztonsági Erőket saját hatalmának biztosítására. Túlkapásai nyomán Anbár és Ninive (szunnita többségű) tartományokban is zavargások törtek ki 2013 során, amelyeket csak a haderő bevetésével és jelentős méretű erődemonstrációval tudtak leverni (például 2013 áprilisában Havidzsa városában 200 halálos áldozatot követelt a haderő beavatkozása).

Miközben a miniszterelnök a haderőt használta fel saját politikai céljaira és hatalma stabilizálására, lecserélte, és hozzá hű tisztekkel töltötte fel annak vezetését. E lépésekkel pedig nemcsak a szunnita, de jelentős részben a kurd és síita katonákat is elidegenítette a hadseregtől, akik ennek köszönhetően 2014 nyarán – az „Iszlám Állam” (vagy ekkori nevén „Iraki és Szíriai Iszlám Állam”) előretörésének kezdetén – több esetben nem voltak hajlandók vállalni a harcot. Miközben a haderő demoralizálódott, és részlegesen felbomlott, a radikális iszlamisták lényegében akadálytalanul vehették át az ellenőrzést a szunnita területek jelentős része felett, ahol a lakosság szemében a központi kormánynak ekkorra már semmi tekintélye nem maradt.

Az iraki válság kezdete tehát jelentősen különbözik a következő fejezetben elemzett szíriai összeomlástól. Míg utóbbi kapcsán látni fogjuk, hogy a polgárháború eszkalálódása döntően belső problémákra vezethető vissza, addig Irak esetében ez nem mondható ki egyértelműen, hiszen Szaddám Huszein diktatórikus rezsimje széles társadalmi csoportokat elnyomott, mégis stabilitást jelentett az államiség megőrzése szempontjából. A helyzet azonban drasztikusan megváltozott a 2003-as amerikai invázióval, amely több komoly problémát is megoldatlanul hagyott a 2011-es kivonulásig. Az új politikai elit és a kiépült rendszer képtelen volt integrálni az egyes szunnita csoportokat, akik többsége így nem vált érdekeltté az iraki állami struktúrák megerősítésében. A politikai és gazdasági problémákból kialakult társadalmi feszültség és a romló biztonsági helyzet az amerikai erők kivonulása után hamar a rendszer összeomlásához vezetett, és teret nyitott a radikális iszlamista milíciák, köztük az „Iszlám Állam” felemelkedéséhez.

1.3. A szíriai válság (2011–2016)

Napjainkban már nem okoz meglepetést az, hogy Szíria az országban 2011 óta dúló polgárháborúnak köszönhetően a törékeny államiséget mérő Fragile States Index 2016-os adatai szerint a legveszélyeztetettebb kategóriában, a 6. helyen szerepel.³⁴ Ezt a negatív értékelést támasztják alá az UNRWA³⁵ által kiadott jelentés adatai is, amely szerint 2013 elejéig a szír lakosság 31 százaléka (kb. 6,5 millió fő)

³² KATZMAN 2014, 4.

³³ KATZMAN 2014, 8.

³⁴ *Fragile States Index 2016*, 2016.

³⁵ United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East – az ENSZ Palesztin Menekültet Segélyező és Munkaközvetítő Hivatala.

kényszerült elhagyni otthonát/döntött az önkéntes migráció mellett. A 21 millió embert érintő általános szegénység mellett az ország gazdasági, oktatási és egészségügyi rendszere is romokban hever.³⁶

A szír állami struktúrák gyengesége és összeomlása azonban korántsem volt magától értetődő ezt megelőzően. Így például, bár Szíria a Fragile States Index összesítése alapján korábban is a „veszélyeztetett” kategóriában szerepelt, a 2011-ben elért 48. helye egyáltalán nem volt rossznak nevezhető, figyelembe véve, hogy olyan országokat is maga mögé utasított, mint Kolumbia vagy Grúzia.³⁷ Ezt a jelenséget Seth Kaplan, a Johns Hopkins Egyetem professzora azzal magyarázza, hogy bár esetenként minden állam szembekerül bizonyos „törékeny pillanatokkal” vannak köztük olyanok, amelyek „alapjaikban” vagy „strukturálisan” törékenyek.³⁸ Ezt azonban a törékenységet mérő indexek gyakran képtelenek felfedni, tekintve, hogy a vertikális (állam-társadalom) kapcsolatra fókuszálnak, miközben elfedik a horizontális (társadalom-társadalom) dinamikákat.³⁹ A problémát körüljárva Kaplan arra a következtetésre jut, hogy egy adott állam képessége arra vonatkozóan, hogy hatékonyan le tudja-e küzdeni az előtte álló „törékeny pillanatok”, két fő tényezőtől függ. Egyfelől a társadalmon belül a közjavak biztosítását célzó együttműködéstől (vagy más szavakkal a társadalom politikai identitásának kohéziójától), másfelől pedig attól, hogy milyen mértékben tudják a formális és informális intézmények becsatornázni ezt az együttműködést a „törékeny pillanat” leküzdéséhez.⁴⁰ Mint azt a 2011-es „törékeny pillanat” is bebizonyította, Szíria esetében strukturális törékenységről beszélhetünk, amelynek során mind a politikai identitás, mind pedig az intézményi gyengeségek megmutatkoztak, és kihatottak a válság alakulására. E problémák megértéséhez azonban az állam megalakításáig kell visszatekintnünk.

A modern Szíria kialakulása az Oszmán Birodalom felbomlásával és az angol-francia gyarmati idoszakkal vette kezdetét. Az 1916-os Sykes-Picot Egyezmény francia irányítás alá rendelte Délkelet-Törökországot, valamint a mai modern Szíria, Libanon illetve Észak-Irak területét. Bár a mai Szíria két legnagyobb városa, Aleppó és Damaszkusz is több ezer éves múltra tekinthet vissza – amelyekhez saját identitás is kapcsolódik –, „szír” államiság fel sem merült a mandátumi időszakot megelőzően. Ennek megfelelően önálló „szíriai” identitás sem létezett a függetlenség kikiáltása előtt. Ehelyett több, kisebb közösségekhez köthető (például vallási téren szunnita, alavita, drúz, keresztény; etnikai téren arab, kurd) identitások voltak dominánsak a térségben. Ezt a töredezettséget erősítette a franciák által alkalmazott megosztó stratégia, amelynek keretében eredetileg hat kisebb, független államot kívántak kialakítani regionális szinten.⁴¹ Bár ez a terv végül nem realizálódott, ennek eredményének tekinthető a független Libanon létrejötte, és Hatay tartomány Törökországhoz csatolása.⁴²

Az 1925–1927-es drúz felkelés a franciákat egy másik vallási kisebbséggel, az alavitákkal terelte egy érdekcsoportba.⁴³ Ettől kezdve az alaviták jelentős pozíciókat szereztek maguknak, valamint nagy számban kezdtek jelentkezni a gyarmati haderőbe is.⁴⁴ A függetlenség 1946-os kikiáltását követő másfél évtizedet az egyes érdekcsoportok folyamatos harca jellemezte, amelynek során az arab nacionalista, az iszlamista és a kommunista ideológiák küzdöttek egymással a hatalom megszerzéséért.⁴⁵ 1963-ban a Baász Párt katonai puccsot hajtott végre, és átvette a hatalmat az országban.⁴⁶ A következő időszak alapvető fordulatot eredményezett a párt belső struktúrájában: az eredetileg arab nacionalista ideológiai bázisú Baász Párt ugyanis 1966-ban eltávolította a szunnitákat, majd kis idővel később a drúzokat is a pártból és a haderőből, ezáltal pedig egy alavita dominanciával rendelkező politikai

³⁶ *The Syrian Catastrophe: Socioeconomic Monitoring Report* 2013.

³⁷ *Failed States Index 2011*, 2011.

³⁸ KAPLAN 2014, 50.

³⁹ KAPLAN 2014, 50.

⁴⁰ KAPLAN 2014, 50.

⁴¹ E. ROBINSON 2012, 331.

⁴² E. ROBINSON 2012, 331.

⁴³ GAZDIK 2012, 6.

⁴⁴ GAZDIK 2012, 6.

⁴⁵ ROBINSON 2012, 332.

⁴⁶ SAOULI 2014, 4.

csoportosulássá vált.⁴⁷ Ezt követte egy újabb jelentős átalakulás, ami a két alavita baászista vezető, Háfez el-Aszad és Szaláh Dzsadíd harcából nőtt ki magát. Miután Aszad kiszorította a hatalomból a Dzsadídhhoz hű alavita elemeket, a rendszer már sokkal inkább egy családi alapokon álló rezsimnek volt tekinthető.⁴⁸ Az ezt követő harminc évben Aszad megszilárdította és totálissá tette rendszerét, valamint megkezdte a modern, szír identitás kiépítését.

Ahogy Shmuel Bar kifejti egy 2005-ös elemzésében, Háfez el-Aszad rezsimjének egyik alapeleme volt, hogy az állam és az elnök személye lényegében elválaszthatatlanná vált egymástól. A Baász Párt főtitkáraként, a haderő vezérkari főnökeként és a titkosszolgálatok feletti irányítás kizárólagos birtokosaként Háfez volt a hatalom egyetlen forrása Szíriában, aki a körülötte szerveződő érdekcsoportokat csak a társadalom ellenőrzésére használta fel, miközben a döntéshozatali rendszer felett kizárólagosságot élvezhetett.⁴⁹ A Háfez által kiépített rendszer nem pusztán katonai diktatúra vagy baászista kormányzás, ahogyan nem nevezhető egyszerűen az alavita vallási kisebbség diktatúrájának sem, bár való igaz, hogy árnyaltan mindegyik sajátosság megvolt a szíriai rezsimben.⁵⁰ Egyfelől Háfez a haderőre támaszkodva szerezte meg a hatalmat, és gyakran a haderőt használta fel a belső rend helyreállításához, ám a haderő volt az a szervezet, amelyből a 2011-es polgárháború elején több egység is az ellenzék oldalára állt. Másfelől, bár a hatalom a baászista elemekre épült, a párt eredeti, arab nacionalista ideológiája már 1966-tól megszűnt, és sokkal inkább nemzeti fókuszúvá vált. Harmadrészt az alaviták, bár több szempontból is kiváltságos pozíciókban lehettek, közel sem mondható általánosnak az, hogy privilegizált helyzetük lett volna a rendszerben – kiváltképp azok szempontjából, akik az elnök politikai ellenfeleinek minősültek. Háfez rendszerét tehát leginkább nem az egyes elemek elkülönült hatása, hanem ezeknek az elemeknek az interakciója alakította ki, amelyhez jelentős részben hozzáadódtak az informális hatalom szintjén létező törzsi és családi struktúrák.⁵¹ Ennek köszönhetően a hatalom öröklése is dinasztikus jellegűvé vált, hiszen Háfezt fia, Bassár el-Aszad követte az ország élén.

Bassár 2000-ben történő hatalomra kerülésével a rezsim struktúrája bizonyos mértékig átalakult: míg a befolyásos belső kör, a család, a nómenklátúra, a tanácsadók szerepe megnőtt, addig az elnöke lecsökkent. A Háfez által örökölt rendszerből tehát megmaradtak a legfontosabb elemek, ám szerepük immár nemcsak a vezetésre korlátozódott, hanem megjelent a döntéshozatali folyamatban is. Ennek köszönhetően a nemzetközi szinten Bassártól várt reformok elmaradtak, hiszen a körülötte szerveződő csoportoknak ezek korántsem voltak érdekükben. Bassár ettől függetlenül viszonylag népszerűvé vált Szíriában. A médiaszereplések mellett ezt a szír gazdaság erősödése is elősegítette, mivel a szír GDP 2000 és 2007 között megduplázódott,⁵² az export pedig növekedett, és diverzifikálódott.⁵³ Más aspektusból vizsgálva azonban a szír gazdaság több problémával is küzdött a kétezres években. A korrupció és az adóelkerülés növekedése mellett a gazdasági fejlődés nem vált általánossá társadalmi szinten, hiszen a szegényebb rétegek csak elvétve érezhették ennek hatásait.⁵⁴ A munkanélküliség 10% körül alakult, ám a népességnövekedés miatt évi 400 ezer új munkahelyre lett volna szükség ennek fenntartásához.⁵⁵ Ezzel párhuzamosan a több éves szárazság miatt tömegek vándoroltak a vidéki területekről a városokba, amelyek azonban nem tudtak elegendő munkahelyet biztosítani a beáramló népességnek.⁵⁶ A gazdasági különbségek így jelentősen növekedtek az egyes társadalmi csoportok között.

A 2011-ben Tunéziából kiinduló úgynevezett „Arab Tavasz” eseményei kezdetén egy olyan Szíriát láthattunk, amelyet az Aszad család és a köréje szerveződő érdekcsoportok uraltak. Az így létrejött kliensrendszer gyenge intézményi struktúrákhoz vezetett, és jelentős tömegeket szorított a politikai

⁴⁷ SAOULI 2014, 4.

⁴⁸ SAOULI 2014, 4.

⁴⁹ BAR 2006, 356.

⁵⁰ BAR 2006, 356.

⁵¹ BAR 2006, 356.

⁵² Syria 2016.

⁵³ NESSER – MEHCHY – ISMAIL 2013, 9.

⁵⁴ NESSER – MEHCHY – ISMAIL 2013, 9.

⁵⁵ GAZDIK 2012, 9.

⁵⁶ GAZDIK 2012, 9.

élet partvonalára. Ezáltal a szír politikai identitás meglehetősen fragmentált volt, amelyet tovább gyengített az is, hogy a szír nemzeti identitás kialakítása gyerekcipőben járt. Az állam tehát összességében „strukturálisan törékeny” volt, és ez egészült ki bizonyos gazdasági jellegű problémákkal. A „törékeny pillanat” – azaz a 2011-es év – leküzdése így nem sikerült.

A polgárháború szakaszai

A szíriai tüntetések 2011. március 15-én kezdődtek, melyek során a tömeg a politikai foglyok szabadon bocsátását követelte a kormánytól. Március 18-án Deraa városában a szír biztonsági erők fegyvert használtak a tüntetők ellen, aminek következtében a tiltakozások több helyen eszkalálódtak.⁵⁷ A leg-súlyosabb helyzet általában a szunnita többségű városokban (Homsz, Aleppó, Hama, Idlib) alakult ki. Az eszkaláció során az Aszad-rezsim egyre többször döntött a biztonsági erőkön túl a haderő bevetése mellett is, ám azokat a hangokat, melyek ekkor már az elnök távozását, és a rendszer teljes reformját követelték, nem sikerült elfojtani.⁵⁸

A helyi jellegű összecsapások állandósultak, ezzel párhuzamosan pedig egymással szembenálló érdekcsoportok szövevényes és gyakran változó hálózata alakult ki. A szír keresztények többsége a kormány oldalára állt, míg a szunniták és a kurdok jelentős része az ellenzékot támogatta. 2011 nyarán a szír haderő egy része dezertált, és Szabad Szíriai Hadsereg néven az ellenzéki erők egyik legfontosabb csoportja lett. Hamar bebizonyosodott azonban, hogy az ellenzék korántsem egységes, és az egyes szervezetek gyakran egymást sem kímélik a harcokban. Az elmúlt években a széleskörű ellenzéki koalíció alakítására tett ismétlődő kísérletek rendre megghiúsultak, amelynek következtében a mérsékelt ellenzék elaprózódott, a radikális iszlamista szervezetek pedig teret nyertek az összecsapásokban. 2012 júliusára a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága is polgárháborúnak nyilvánította a konfliktust.

E helyi jellegű konfliktust átfedve jelent meg nagyon hamar a külföldi szereplők két nagy csoportja regionális, illetve globális szinten. A polgárháború első éveiben ezáltal egyfajta helyettesekkel vívott (úgynevezett proxy-) háború alakult ki, amelyben a közvetlen katonai beavatkozások helyett az egyes támogatott érdekcsoportoknak juttatott fegyveres és pénzügyi segélyek domináltak. Regionális szinten Szaúd-Arábia, Katar és Törökország is a szunnita ellenzék mellé állt, ám az általuk küldött fegyverszállítmányok és támogatások feltételezhetőleg több esetben is a radikális iszlamista szervezeteknél kötöttek ki, ezáltal pedig hozzájárultak a mérsékelt ellenzék marginalizálódásához. A regionális támogatókon túl globális szinten mind az Egyesült Államok, mind pedig az Európai Unió a szíriai ellenzék mellé állt. Mindez annak is köszönhető volt, hogy a 2001. szeptember 11-i támadásokat és a 2003-as iraki inváziót követően a szíriai kormány és Washington kapcsolata jelentősen megromlott. Az Obama-adminisztráció azonban távol tartotta magát a szárazföldi csapatok bevetésétől az országban. Velük szemben az Aszad-rezsim egyik legfontosabb szövetségesének tartott Irán (tanácsadókkal és harcoló erőkkel) a szír kormány oldalán avatkozott be a konfliktusba, és az Iráni Forradalmi Gárda reguláris erőivel, iraki síita milíciákkal és a libanoni Hezbollah erőivel katonailag is segítette a harcokban. Irán mellett Aszad legfontosabb szövetségesévé Oroszország vált, mert számára Szíria az utolsó jelentős partner a Földközi-tenger medencéjében, ahol ráadásul a tartúsi hadikikötő és katonai bázis biztos támpontot jelent az orosz geopolitikai jelenlét számára. Moszkva a háború első éveiben elsősorban fegyverekkel (például a légvédelmi rendszer korszerűsítésével, páncélozott járművek eladásával) támogatta a szír kormányt.

Mivel a helyi szereplők a polgárháborúval voltak elfoglalva, és a külső szereplők a lokális konfliktus befolyásolására fókuszáltak, a radikális szervezetek jelentősen megerősödhettek – köszönhetően annak is, hogy az Aszad kormány elsősorban a mérsékelt ellenzéki erők elleni harcra fókuszált. Ennek nyomán 2014-ben új dinamikát hozott a polgárháborúba az „Iszlám Állam” váratlan előretörése.

⁵⁷ GAZDIK 2012, 11.

⁵⁸ GAZDIK 2012, 12.

A szervezet – kihasználva a fenti tényezőkből fakadó hatalmi vákuumot, a kormányhatalom meggyengülését – Irak és Szíria jelentős területei felett vette át az ellenőrzést.

Ezt követően Moszkva 2015-ös konkrét katonai beavatkozása lendítette új szakaszba a polgárháborút, amelyben a helyettesekkel vívott háború mellett már egyre nagyobb szerepet kapott a külső katonai beavatkozás is. Oroszország katonai fellépését az ellenzéki erők által elért katonai sikerek idézték elő: bár 2015 tavaszára a szír kormányerőket súlyos veszteségeik „kivérezítették”, az összehangolt orosz légicsapások és haditechnikai támogatás képes volt megfordítani az események menetét, visszaszorítani az ellenzéket, és stabilizálni az Aszad-rezsimet. A stratégiai kezdeményezést visszavéve a kormányerők így már képesek voltak 2016-ban az ellenzék egyik központját, Aleppót is visszafoglalni.

Néhány hónappal később az Egyesült Államok is a katonai beavatkozás fokozása mellett döntött, és a légicsapásokon túlmenően katonai tanácsadókat és 300 fős létszámban maximalizált különleges műveleti erőket is küldött a szír ellenzék, valamint a kurd többségű Szír Demokratikus Erők támogatására.⁵⁹

Törökország 2016 augusztusában szintén a katonai beavatkozás mellett döntött, ugyanis Ankara legnagyobb félelme addigra – nem az „Iszlám Állam”, hanem – a szíriai kurdok túlzott megerősödése lett. A török stratégiai cél egyértelmű: a török-szír határ nyugati térségében (Afrin tartomány) és keleti, Irakkal határos térségében (Manbídzs tartomány) megerősödött kurd erők szétválasztása egy déli irányú offenzívával Aleppó tartomány északi részén keresztül al-Bab városa irányában. A térségben a kurd Demokratikus Egyesülés Pártja (PYD) és annak „fegyveres szárnya”, a Népi Önvédelmi Erők (YPG) arra törekedtek, hogy Észak-Irakhoz hasonlóan összefüggő, de facto kurd fennhatóság alatt álló térséget alakítsanak ki. Ez ugyan főleg az „Iszlám Állam” mindenki által célként megfogalmazott visszaszorításával lett volna megoldható, azonban a nagyhatalmaknak az sem mindegy, ki fogja uralni a felszabadított területeket: a szír kormány, az ellenzék vagy a kurdok?

A háborúban tehát a belső és külső szereplők sokszínűsége következtében patthelyzet alakult ki, amelyben egyik fél sem képes akaratát döntő módon a másikra erőltetni, miközben a mindennapossá váló harcok ellehetetlenítették a tárgyalásos úton történő rendezést, és lehetőséget teremtettek a radikális elemek megerősödésére. 2015-től a külső szereplők egyre aktívabban avatkoznak be a konfliktus alakításába, ám az elmúlt hónapok tapasztalatai alapján ez sem jelent megoldást a válság lezárása szempontjából.

Összegezve tehát a szír állam kudarcát, elmondhatjuk, hogy a gyarmatosítás időszakától kezdve, egészen Bassár el-Aszad rendszeréig a szíriai hatalmi struktúrák úgy alakultak, hogy azok képtelenek voltak kialakítani a belső politikai identitás kohézióját, vagy egy erős intézményrendszert, hiszen valójában a formális intézmények helyett az informális hatalmi viszonyok voltak számottevők. E tekintetben tehát a szír állam törékenysége „strukturális törékenységnek” tekinthető, ami be is bizonyosodott a 2011-es „törekeny pillanatban.” Ezt a folyamatot erősítették az ország gazdasági nehézségei és a külső szereplők aktív beavatkozása, illetve az Aszad kormányzat elhibázott, erőszakos válaszlépései a korai szakaszban, amelyeknek köszönhetően a konfliktus hamar polgárháborúvá eszkalálódott. A kormányzat meggyengülése hatalmi vákuum kialakulásához vezetett az ország számos térségében. Ebbe a légüres térbe nyomultak be a különböző ellenzéki csoportosulások, amelyek közül azonban több is komoly ellenállást mutatott más ellenzéki csoportokkal szemben. Az ellenzék töredezettségének és a külső szereplők hathatós támogatásának köszönhetően a szélsőséges elemek (így például az „Iszlám Állam” és az „Al-Nuszra Front” is) hamar megerősödhettek a mérsékeltebb ellenzéki csoportok rovására.

⁵⁹ BERGEN 2016.

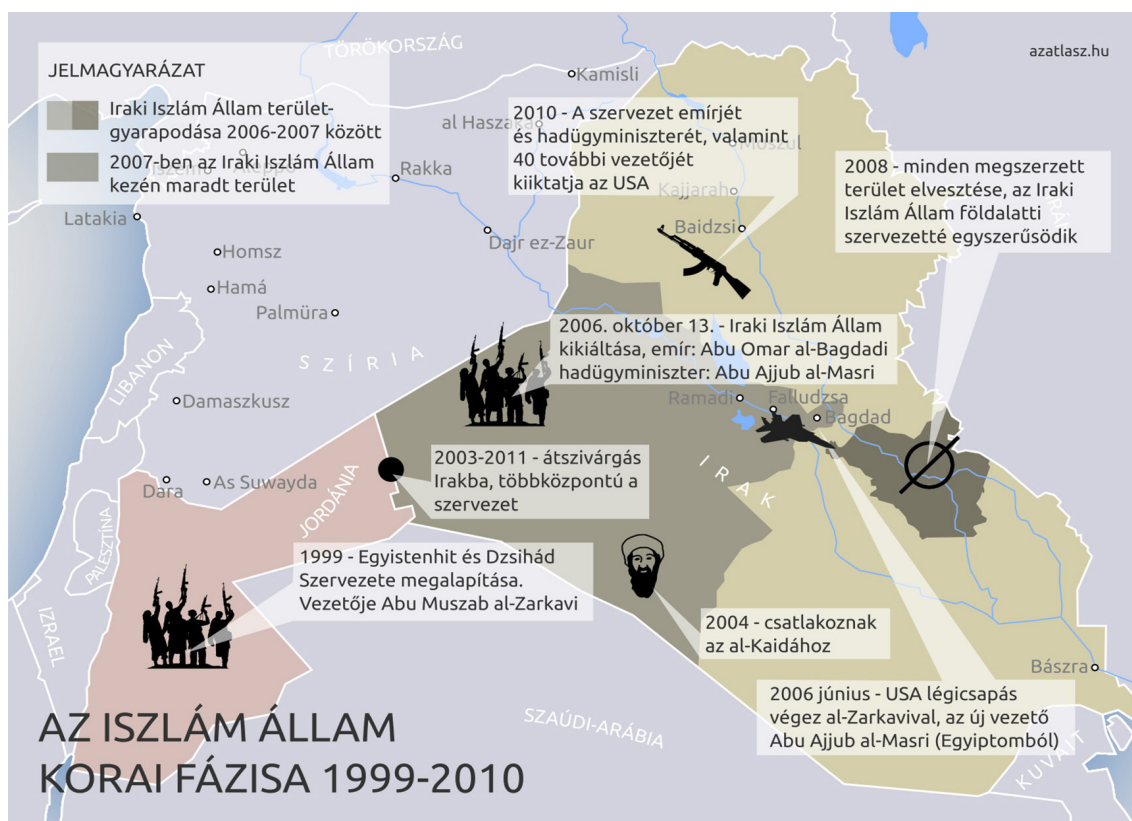
2. AZ „ISZLÁM ÁLLAM” KIALAKULÁSA, TÉRNYERÉSE ÉS TERJESZKEDÉSE (2003–2014)

Az „Iszlám Állam” elődszervezetei között megtaláljuk a jordániai szélsőséges, Abu Muszab al-Zarkávi által 1999-ben létrehozott „Egyistenhit és Dzsihád Szervezetét”, amely az amerikai vezetésű iraki beavatkozás nyomán 2003 augusztusától hajtott végre támadásokat a nemzetközi erők és iraki síiták ellen az országban, majd 2004 októberében csatlakozott az al-Káida hálózatához. Mint azt korábban jeleztük, a Szaddám-rendszer felszámolásának két eleme, a Baász Párthoz kötődők kisöprése az államigazgatásból és a fegyveres erők felszámolása olyan szakképzett, az új berendezkedéssel elégedetlen és a nemzetközi erőktől elidegenített, többnyire szunnita csoportokat eredményezett, amelyekre az ellenzéki, illetve felkelő mozgalmakat sikerrel lehetett építeni. Bár nem beszélhetünk arról, hogy a radikális eszmék hirtelen széles társadalmi rétegekben vertek gyökeret, a nemzetközi beavatkozás által létrehozott új politikai rendszer és intézmények elutasítása azonban teremtett egyfajta közös érdeket a különböző ellenzéki csoportok között. A számos vallási és törzsi alapon szerveződő milícia, fegyveres szervezet, radikális csoport között az Iraki al-Káida csak egy volt, azonban az egyik legradikálisabb.

E radikalizmust Abu Muszab al-Zarkávi táplálta, aki már a korai időszakról célként határozta meg nemcsak a külföldiek elleni támadásokat, hanem az iraki lakosságon belül a síiták és más vallási csoportok elleni, rendkívül erőszakos támadásokat is. Ez a mag al-Káidával is súrlódást eredményezett, ugyanis Oszama bin Ládénék attól tartottak, hogy a szélsőséges erőszak elidegeníti a szunnita lakosságot is, ahelyett, hogy egy a nyugati hatalmak elleni egységfrontot tudnának létrehozni. A 2006-ban egy amerikai légicsapásban megölt al-Zarkávi legnagyobb eredménye kétségkívül az volt, hogy egyesítette a dzsihadisták radikalizmusát a Szaddám-rezsim bukása után munkanélkülivé vált baászisták hozzáértésével.

Al-Zarkávi halála és a mag al-Káidával kialakult törés nyomán 2006 októberében hozták létre az Iraki al-Káidából az Iraki Iszlám Állam nevű szervezetet, amely már az általunk is vizsgált „Iszlám Állam” (ISIS) közvetlen elődszervezete volt. Az amerikai és iraki kormányerők által alkalmazott kettős stratégia – katonai téren a radikális szervezetek felőrlése („Surge”), politikai téren kiegyezés a mérsékeltekkel („Anbári Ébredés / Szahva” mozgalom) – megroppantotta az Iraki Iszlám Államot is, melynek vezetőit is célzott támadásokkal igyekeztek kiiktatni. A szunnita társadalmi bázis viszonylagos pacifikálása Anbár tartományban, a fegyveres szervezetek felszámolása, illetve föld alá szorítása, a vezetők likvidálása kezelhetővé tette a helyzetet – bár nem hozott békét és stabilitást Irak számára.⁶⁰

⁶⁰ Bővebben a témáról lásd: *The Jihadi Threat. ISIS, al-Qaeda, and Beyond* 2016, 10–11 és KATZMAN 2015, 2. és 5, valamint ROLLINS – M. PETERS.

1. ábra

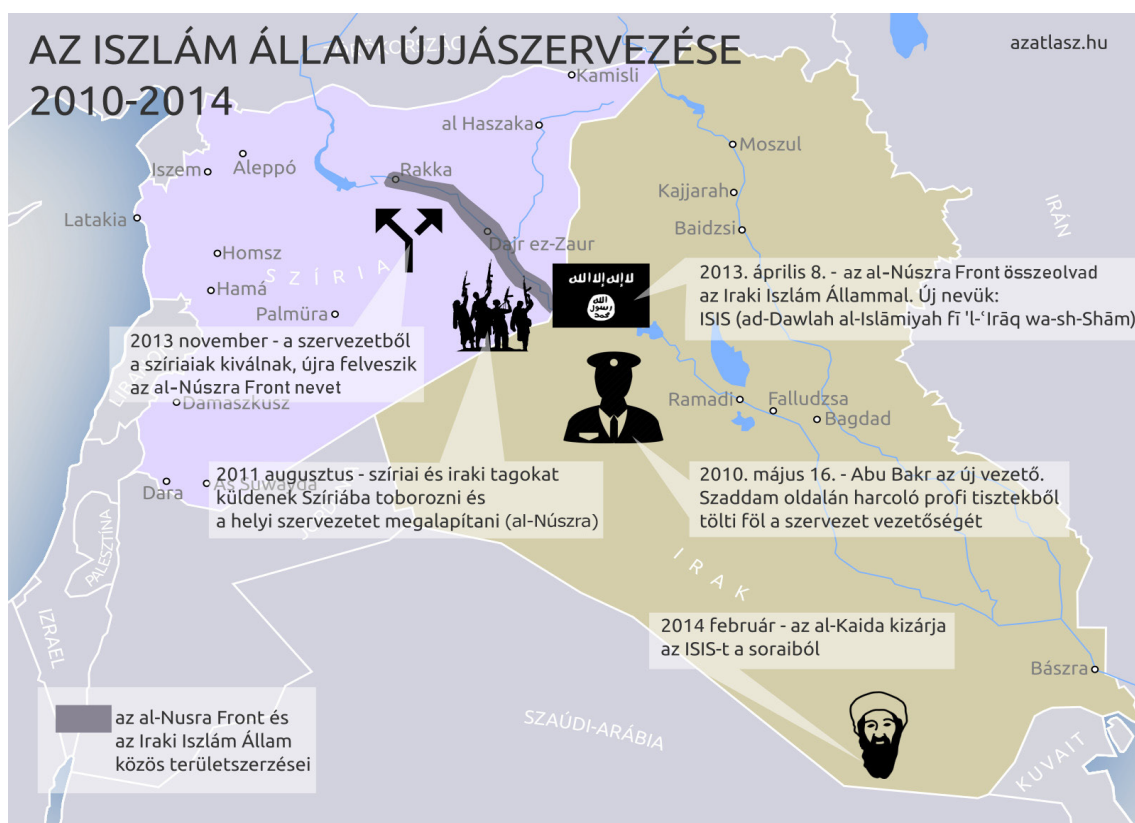
Az „Iszlám Állam” kialakulásának előzményei⁶¹

Forrás: Az Iszlám Állam születése és hanyatlása 5 térképen.

Elérhető: http://azatlasz.hu/2016/10/az_iszlam_allam_teruletenek_valtozasa_ot_terkepen
(A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)

A 2011-es amerikai csapatkivonás előkészítésének részeként célzottan az Iraki Iszlám Államot is igyekeztek meggyengíteni: a városi területekről fokozatosan az iraki-szír határtérség sivatagába szorították vissza a fegyvereseket, Abu Omár al-Bagdadit, a szervezet vezetőjét („emírjét”) pedig 2010 áprilisában likvidálták. Az ő helyét vette át Abu Bakr al-Bagdadi, majd amikor a stratégiai folyamatokban fordulat állt be – az amerikai erők távoztak, a síita vezetésű iraki kormányhatalom al-Málíki vezetésével újfent kiélezte az országon belüli szektáriánus konfliktust, és polgárháború kezdődött Szíriában –, élve a lehetőséggel, 2011-től újjászervezte a radikális csoportokat.

⁶¹ Érdemes megjegyezni, hogy a 2008 előtti, egyes területeken kialakított jelenlét nem hasonlítható össze a 2014 után kialakított területi fennhatósághoz.

2. ábra

Az „Iszlám Állam” kialakulása

Forrás: Az Iszlám Állam születése és hanyatlása 5 térképen.

Elérhető: http://azatlasz.hu/2016/10/az_iszlam_allam_teruletenek_valtozasa_ot_terkepen [2016. 11. 22.]

A változó stratégiai lehetőségekre az Iraki Iszlám Állam rugalmasan reagált, újjászerveződését és megerősödését pedig a fentiekén kívül az alábbi tényezők is segítették: Abu Bakr al-Bagdadi a szervezet vezetői közé ismét olyanokat nevezett ki, akik egykor Szaddám Huszein rendszerében és haderejében szolgáltak, így komoly szervezési szakértelemmel és katonai tapasztalattal ruházta fel a radikálisokat. Számos nagyarányú támadást hajtottak végre iraki börtönök ellen, melyek során több száz dzsihadista rabot szabadítottak ki („Falak áttörése”-hadművelet 2012 júliusától), akik elkötelezett és harcedzett legénységi állományt jelentettek az Iraki Iszlám Államnak. Ezzel párhuzamosan célzott támadásokkal, likvidálásokkal igyekeztek megszégyeníteni és morálisan meggyengíteni az iraki haderőt („Katonák aratása”-hadművelet).⁶²

Kihasználva a szíriai polgárháború nyújtotta lehetőséget – a kormányhatalom meggyengülését Kelet-Szíriában és radikális szunnita ellenzéki csoportok megjelenését –, előbb az al-Káidával együttműködve az al-Núszra Front keretében (2011–2013), majd nagyobb erőre szert téve és nagyobb önállóságra vágyva ezekkel konfrontálódva igyekezett al-Bagdadi saját szervezetét vezető pozícióba juttatni. Az al-Káidával 2014 februárjában bekövetkezett törést részben ideológiai, részben gyakorlati megfontolások okozták. Ideológiai szempontból a hamarosan létrejövő „Iszlám Állam” abban különbözik az al-Káidától, hogy ellenségeinek körét a lehető legszélesebben határozza meg, így egyrészt elutasítja a történeti vallásokkal (az úgynevezett „Könyves Népekkel”, azaz a zsidókkal és keresztényekkel) való együttélést, másrészt az iszlám világban belül is ellenségnek tekint mindenkit, aki nem hajlandó szélsőséges, szalafista szunnita vallási-politikai ideológiájuk átvételére (így például a síitákat, alavitákat és szekuláris muszlimokat is). Gyakorlati téren pedig az államiség, azaz egy földrajzi entitás

⁶² The Jihadi Threat. ISIS, al-Qaeda, and Beyond 2016, 11. és HERMANN 2015, 98.

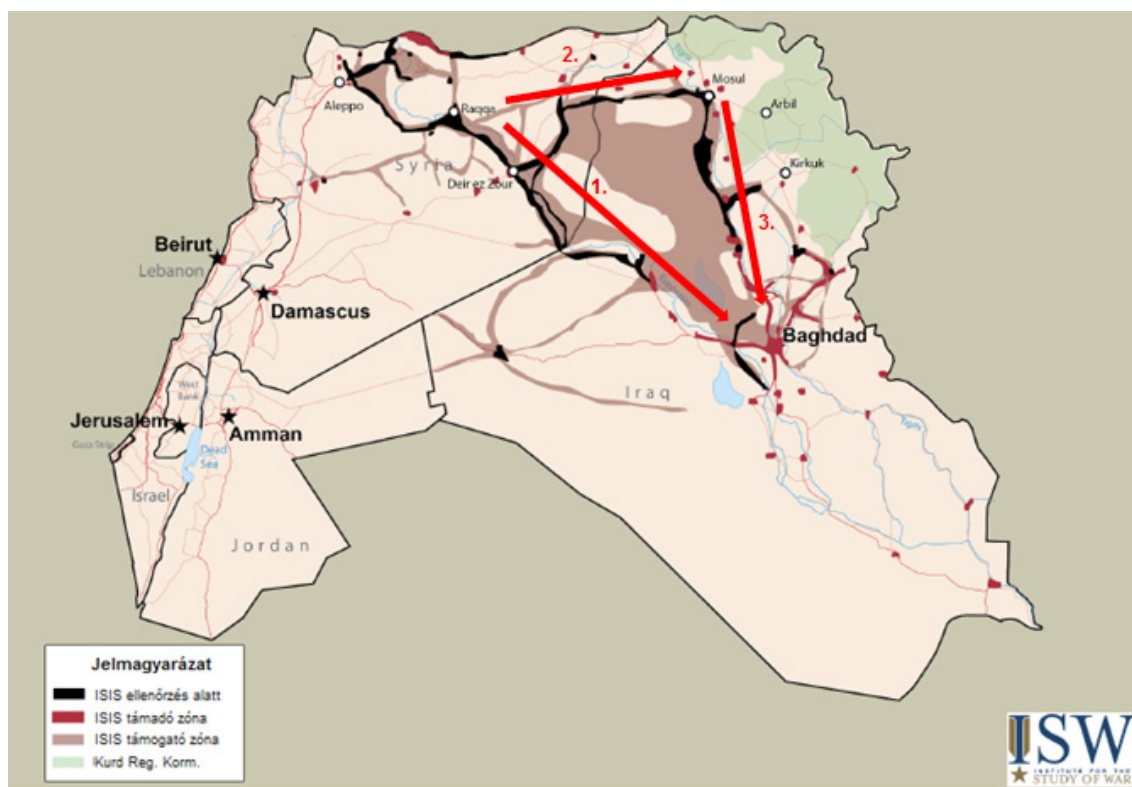
létrehozásának igényében térnek el, ugyanis míg az al-Káida elvont távlati célként tekint arra, hogy a „végítélet napja után” szükségszerűen bekövetkezik az igaz muszlimok földi államának megteremtése, addig az „Iszlám Állam” a korábban jelzettekkel összhangban az iszlám aranykorának kalifátusát 2014 júniusa óta a gyakorlatban is helyre kívánja állítani. A szembefordulást a Nuszra Fronttal nemcsak az al-Káidának való alárendeltség elutasítása okozta, hanem az is, hogy míg a Nuszra célja az Aszad-rendszerrel szembeni harcra korlátozódott, addig az „Iszlám Állam” globális dzsihádot kíván vívni, céljai nem korlátozódnak Szíriára vagy Irakra.

Az „Iszlám Állam” fizikai alapjait Rakka 2014. januári békés elfoglalásával rakták le: miután a szír kormányerőktől az ellenzék az elsők között foglalta el a várost 2013 márciusában, az év végéig a Szíriai Szabad Hadsereg kénytelen volt meghátrálni az al-Nuszra Front elől, majd amikor a Nuszra erőit átcsoportosítva kivonult a városból, az „Iszlám Állam” rivális erői bevonultak, és elkezdték megszervezni a helyi közigazgatást. Rakkából, a későbbi fővárosból a következő hónapokban két stratégiai irányba törtek előre mintegy 30.000 főre becsült erőikkel:⁶³

- Előbb délkeleti irányban az iraki Anbár tartományba, a hagyományos szunnita törzsi területekre nyomultak előre, és márciusban elfoglalták Ramádit, majd Bagdad felé haladtak tovább. Ez biztosította számukra a harcosok utánpótlását, a kelet-szíriai kőolaj-forrásokat, valamint azt a stratégiai háttérterületet, amely szükség esetén biztosítja a szervezet túlélését akkor is, ha akár a szír, akár az iraki kormányhatalom újra megerősödik.
- A második lépésben Rakkától kelet felé Moszul irányába törtek előre, és egy váratlan támadással június 10-én elfoglalták a várost, majd június 29-én felvéve az „Iszlám Állam” nevet Abu Bakr al-Bagdadi kikiáltotta a kalifátus megalapítását, magát pedig kalifának, azaz minden igaz hitű muzulmán vallási és politikai vezetőjévé nyilvánította.
- Majd a harmadik lépésben Moszulból dél felé fordulva elfoglalták a helyi kőolaj-finomító miatt stratégiai fontosságú Bajdzsi és a politikai szimbólumként is jelentős Tikrit városát,⁶⁴ rövid ideig a félmillió ember áram- és vízellátását biztosító moszuli gátat is ellenőrzésük alá vonták, végül pedig a Sindzsár-hegy megszállásával biztosították a Rakka és Moszul közti stratégiai összeköttetést.

⁶³ HERMANN 2015, 84–88. és 100–106.

⁶⁴ Tikrit a Szaddám Huszeinhez hű szunnita törzsek ellenállásának központja volt a 2003-as amerikai beavatkozás idején, ugyanis a diktátor és törzse e térségből származott.

3. ábra

Az „Iszlám Állam” terjeszkedése és az általa ellenőrzött területek 2014 szeptemberében

Forrás: ISIS Sanctuary, September 10, 2014. [online], Institute for the Study of War [2016. 11. 22.]

A terjeszkedés „természetes” határát Irakban a kurdok és a síiták lakta területek jelentették, ahol társadalmi támogatottság híján az „Iszlám Állam” nem volt képes megalapozni fennhatóságát. Szíriában a sokszínű belső harcok miatt lényegesen nehezebb volt összefüggő térségek felett megszerezni és fenntartani a fennhatóságot. Így bár terrorcselekményekkel destabilizálni tudtak szélesebb térségeket, és fenyegethettek olyan nagyvárosokat is, mint Bagdad vagy Kirkuk (Szíriában Aleppó), ezek tényleges elfoglalásának a helyi és regionális szereplők mozgósítása következtében nem volt realitása.

Ugyanakkor a megszállt területeken a szervezet hatékonyan – és kegyetlen eszközökkel, korlátlan erőszakkal – tudta kialakítani hátországát, működésének nemcsak katonai, hanem igazgatási, finanszírozási, humán feltételeit is. Ezek a funkciók valóban bírnak olyan jellemzőkkel, amelyeket egy valódi államnak el kell látnia a fennhatósága alatt álló lakosság ellátása, védelme érdekében – ugyanakkor az „Iszlám Állam” kalifátusa továbbra sem bír az államiság legitim jellemzőivel sem belső, sem külső szuverenitását tekintve. Ahogy Loretta Napoleoni fogalmaz: „a kalifátus ma pseudo-állam (*shell state*), ami azt jelenti, hogy bár rendelkezik az önálló államokra jellemző szociális és gazdasági infrastruktúrával, nemzetközi elismertségben nem részesült, és hiányzik belőle a népi konszenzus.”⁶⁵

⁶⁵ NAPOLEONI 2015, 53–54.

3. AZ „ISZLÁM ÁLLAM” VISSZASZORULÁSA (2015–2016)

A szimbolikus fordulópontot az „Iszlám Állam” terjeszkedésében a török–szír határon fekvő, kurd többségű Kobane városának ostroma jelentette 2014 őszén. A korábbi hónapok látványos katonai sikerei, különösen Moszul elfoglalása, ami nagy mennyiségű hadianyaghoz is juttatta a radikálisokat, lépésekre készítette a nemzetközi közösséget. Az Egyesült Államok augusztus 8-án kezdett légicsapásokat végrehajtani Irakban, majd szeptember 23-án Szíriában is az „Iszlám Állam” erői ellenében, melyek korlátozott célja a helyi erők – kurdok, az iraki kormányerők és a mérsékelt szíriai ellenzék – támogatása volt. Emellett igyekeztek több ilyen csoport, és kiemelten a kurdok ellenállási képességét erősíteni kiképzéssel, katonai műveleti tanácsadással és humanitárius, valamint katonai segélyekkel, adott esetben fegyverszállítmányokkal is. A szeptember 4–5-i walesi NATO-csúcstalálkozóhoz kapcsolódóan lerakták az első „Iszlám Állam” elleni nemzetközi koalíció alapjait is, amelynek 2015 elejére több mint 60 tagja lett. (A nemzetközi fellépésről bővebben lejjebb.)

A nemzetközi koalíció által támogatott helyi kurd erők és az „Iszlám Állam” összeecsapása 2014 szeptemberétől Kobane város ostromában kulminálódott, ahol hosszas harcok után sikerült meggátolni a radikálisokat a város elfoglalásában. Ez az első – szimbolikus – siker tekinthető olyan fordulópontnak, amelyet követően a fokozódó nemzetközi erőfeszítések, a helyi katonai erők megerősítése és közvetlen katonai beavatkozások nyomán az „Iszlám Állam” fizikai terjeszkedése megállt, majd fokozatosan elkezdett visszaszorulni. Ezzel a viszonylag lassú ütemű műveletek a másik fél kifárasztását célzó szakaszba léptek, amit egyrészt az összehasonlíthatatlanul nagyobb képességekkel és tartalékokkal rendelkező nemzetközi koalíció fog sikerrel zárni – másrészt azonban az is látható, hogy a konfliktus elhúzódó jellegű lesz, aminek közvetlen (háborús pusztítás) és közvetett hatásaival (belső és nemzetközi menekültek tömegei, humanitárius válság, a dzsihadista terrorizmus fennmaradó fenyegetése) is számolnunk kell.

Az erősödő nyomás hatására az „Iszlám Állam” is stratégiát váltott a „fennmaradás és terjeszkedés” jegyében: fennmaradni Irakban és Szíriában, valamint kiterjeszteni destabilizáló tevékenységét a tágabb Közel-Keleten, terrorcselekményeit pedig más térségekben is.⁶⁶ Ezt azáltal igyekeztek megvalósítani, hogy kiterjesztették a harcot Szíriában dél (Damaszkusz, a libanoni és jordániai határtérség) és észak (a török határtérség) felé, hogy biztosítani tudják a fegyveresek átkelését a szomszédos országokba, illetve a külföldi harcosokét Szíriába. Irakban pedig háttérük megerősítésére törekedtek Anbár (Ramadi, Falludzsa) és Ninive (Moszul) tartományokban.

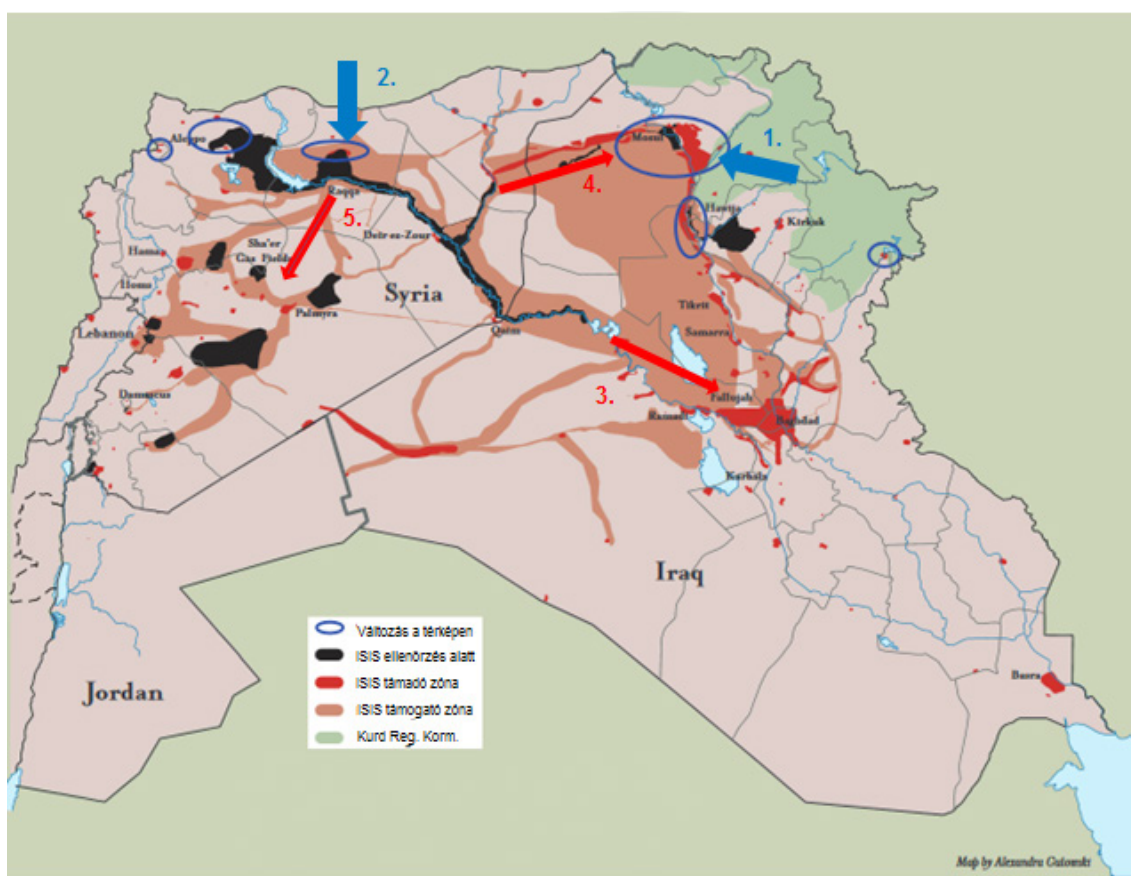
Ezzel szemben 2015-ben a nemzetközi koalíció, az iraki kormányerők, a kurdok és síita milíciák visszafoglalták Tikritet (március) majd a Sindzsár-hegyet (november), utóbbival részlegesen elvágván a közvetlen összeköttetést az „Iszlám Állam” szíriai és iraki központjai (Rakka és Moszul) között. Ebben az időszakban az elsődleges cél az volt, hogy több irányból nyomást gyakorolva minél inkább megosszák a szélsőségesek erőit, csökkentsék mozgásszabadságukat, elvágják stratégiai összeköttetéseiket, és távolabb szorítsák őket az olyan nagyvárosoktól, mint Bagdad és Kirkuk.

A nemzetközi erőfeszítés eredményes volt: az iraki kormányerőket valamelyest megerősítve, és soraikat rendezve, valamint a kurdoknak nyújtott katonai támogatás fokozásával és az iraki síita milíciák bevonásával visszafoglalták előbb Ramadit (2016. február), majd 4 hónapnyi ostrom és 1 hónap város-harc után Falludzsát (2016. június), és hozzáláttak Anbár tartomány stabilizációjához. Az év második

⁶⁶ MCFATE 2016, 10–12.

felében kettős stratégiai célt igyekeztek elérni: Moszul elszigetelését és ostromának előkészítését; valamint Rakka elszigetelését és nyomásgyakorlást északi irányból (lásd a 4. ábra 1. és 2. pontjait).

Ezzel szemben az „Iszlám Állam” stratégiája is több eszközt foglal magába: azokban a térségekben, amelyek birtoklásáért harc folyik, rugalmasan variálva alkalmazza a városi, gerilla és konvencionális hadviselés eszközeit aszerint, hogy milyen terepen és ellenféllel szemben van ezekre szüksége (például Moszulban és Ninive tartományban). Ahol elvesztette a fennhatóságot, a térség destabilizálására és ellenségei demoralizálására törekszik, mint Anbár tartományban (3. pont), miközben igyekszik helyreállítani a stratégiai ellátási útvonalakat, összeköttetéseket, például a Sindzsár-hegység térségében (4. pont). Eközben maga is igyekszik minél jobban megosztani ellenségeit, így olyan térségekre is kiterjeszti támadásait, ahol eddig kevésbé volt intenzív a jelenléte, mint Szíria középső és déli térségeiben (5. pont).

4. ábra

Az „Iszlám Állam” visszaszorulása a 2016. decemberi állapot szerint

Forrás: ISIS Sanctuary, December 8, 2016. [online], Institute for the Study of War [2016. 12. 10.]

4. AZ „ISZLÁM ÁLLAM” ELLENI FELLÉPÉS STRATÉGIAI KÉRDÉSEI ÉS LEHETŐSÉGEI

Az „Iszlám Állam” előretörésének és területszerzésének egyik legspecifikusabb sajátossága, hogy a szervezet korántsem tudott volna ekkora sikereket elérni, ha a helyi, regionális és globális szintű szereplők elsődleges prioritásként kezelik legyőzését. Ez azonban nem így történt, köszönhetően annak, hogy az érintett felek többsége gyakran csak a saját érdekei mentén haladva, korlátozott mértékben avatkozott be a konfliktusba – az „Iszlám Állam” elleni fellépést csak ürügyként használva.

Az elmúlt évek lokális szintű politikai, vallási, etnikai szembenállására vetültek a külső szereplők érdekei, közvetett vagy közvetlen beavatkozásai, amelyek célja rendszerint a konfliktusok befolyásolása vagy az éppen megbillent egyensúly helyreállítása volt. Ennek nyomán a helyi problémák kiegészültek a regionális és globális érdekkonfliktusokkal, és kialakultak az egyes „szövetséges formációk”. Az Aszad-rezsim legfontosabb támogatójává Irán és Oroszország vált, míg az szíriai ellenzék mellé állt Törökország és az Öböl-államok, valamint az Egyesült Államok és az Európai Unió is.

A helyi, regionális és globális szembenállás lehetőséget adott az „Iszlám Állam” számára – elsősorban Szíria területén –, hogy az elsődleges hadszíntértől távol maradva megerősítse és kiterjessze állásait. Ennek következtében az „Iszlám Állam” elleni politikai, katonai beavatkozások rendszerint csak mérsékelt eredményeket hoztak. A következő részekben áttekintjük a szervezet elleni fellépés legfontosabb politikai, katonai és gazdasági aspektusait, külön tárgyalva az ezek hatékonyságát csökkentő tényezőket. Végül foglalkozunk az „Iszlám Állam” médiastratégiájával és az erre adható válaszokkal.

4.1. A nemzetközi koalíció politikai eszközei

Az „Iszlám Állam” elleni fellépés egyik legjelentősebb stratégiai szintű problémáját az egyes országokban jelen lévő belső szereplők közti ellentétén túl a külső szereplők közti érdekkonfliktusok jelentik. Az érintett hatalmak szembenállása nemcsak, hogy megnehezíti a szíriai és iraki rendezést, de el is vonják a figyelmet az „Iszlám Állam” elleni harcról, hiszen a szereplők többsége csak a közvetlen érdekérvényesítésre fókuszál, amelynek kapcsán a terroristák elleni küzdelem csupán másodlagos cél – még ha hivatalos politikai kommunikációjuk másról is szól. Az alábbiakban a helyi, regionális és nagyhatalmi érdekkonfliktusok központi kérdésein keresztül értékeljük az amerikai vezetésű „Iszlám Állam” elleni koalíció cselekvési lehetőségeit és korlátjait.

Barack Obama 2014. szeptember 10-én jelentette be az „Iszlám Állam” elleni koalíció megszületését, melynek célja a radikális szervezet megsemmisítése. Hivatalosan a koalíció számára az ENSZ BT. 2170.⁶⁷ és 2178.⁶⁸ számú határozatai biztosítanak mandátumot, amelyek felszólítják az ENSZ tagállamait az „Iszlám Állam” elleni fellépésre, így például a terroristák finanszírozásának ellehetetlenítésére, a humanitárius segítségnyújtásra és a stabilizáció elősegítésére. Fontos látni azonban azt is, hogy az ENSZ BT. döntései ekkor még kerültek a katonai beavatkozásra való felhatalmazást (vagy az ilyen esetekben használatos „minden szükséges eszközzel” kifejezést). Bár az ENSZ BT. felhatalmazása e tekintetben kezdetben hiányzott, több koalíciós tag is az iraki kormány kérését használta

⁶⁷ Resolution 2170 2014.

⁶⁸ Resolution 2178 2014.

jogi referenciapontnak, amelyben Bagdad az ENSZ Biztonsági Tanács támogatását kérte védelmi célból. 2015. november 20-án született döntése értelmében azonban már a Biztonsági Tanács is lehetővé tette, hogy a tagállamok „minden szükséges eszközzel” felszámolják az „Iszlám Állam” által ellenőrzött területeken a terroristák bázisait, és megakadályozzák, hogy e menedékekből készítsék elő terrortámadások elkövetését más államokban.⁶⁹

Az Obama elnök által megalapozott koalícióhoz névlegesen végül több mint 60 állam és partner-szervezet csatlakozott. A NATO tagállamok és partnerországok mellett, többek között Japán, Nigéria, Dél-Korea, Ausztrália, Új-Zéland, illetve a közel-keleti térségből Egyiptom, Szaúd-Arábia, Irak, Jordánia, Bahrein, Kuvait, Libanon, Omán, Katar, az Egyesült Arab Emírségek, valamint az Arab Liga is. Politikai értelemben tehát egy rendkívül széleskörű szövetségről beszélhetünk, amely jelentős mértékben épít a regionális szereplők bevonására is. Egy 2014. decemberi egyezmény alapján a koalíció alapvetően öt fő tevékenységi körben aktív, amelyek a következők:

- a katonai műveletek támogatása, képességfejlesztés, kiképzés;
- a külföldi terrorista harcosok Irakba és Szíriába történő beáramlásának megállítása;
- az „Iszlám Állam” pénzügyi és támogatási eszközeinek megszüntetése;
- a humanitárius válsághelyzet megszüntetése;
- az „Iszlám Állam” valódi természetének felfedése, működésének megismerése.

A koalíció tevékenysége azonban a kezdetektől fogva több probléma miatt is nehézkesnek bizonyult, úgymint:

- a névleges és valódi támogatók száma közti jelentős eltérés;
- a NATO tagállamok negatív tapasztalatai az elmúlt évtized katonai beavatkozásai kapcsán;
- a koalíció tagjai közti érdekütközések;
- a koalíción kívüli regionális és nagyhatalmakkal (például Iránnal, Oroszországgal) való érdekütközések.

Ezek mindegyike jelentős kihívásnak mutatkozott az elmúlt években. Így például a koalíció valódi támogatói köre névleg ugyan több mint 60 állami és nemzetközi szereplő, közülük többen azonban semmilyen kapacitással nem rendelkeznek az érdemi részvételhez (például Panama vagy éppen Szómália) – részvételük sokkal inkább a koalíció tevékenységének legitimitását erősíti, amennyiben a nagyobb támogatói kör nagyobb legitimitást is jelent a nemzetközi közösség szemében.

Még ennél is jelentősebb kihívásnak mondható, hogy azok az államok, amelyek rendelkeznének a szükséges kapacitással a – légicsapásoknál átfogóbb, szárazföldi műveleteket is magában foglaló – beavatkozás kivitelezésére (tehát elsősorban a NATO tagállamok), komoly negatív tapasztalatokkal rendelkeznek a szövetség afganisztáni és iraki beavatkozásainak időszakából. Ahogy arra Stephen M. Saideman is rámutat, Afganisztán két szempontból is jelentős e tekintetben. Egyfelől az ott felmerült tehermegosztási egyenlőtlenségek rendkívül frusztrálttá tették a szövetség tagjait, másfelől pedig a művelet azt is bebizonyította, hogy bár a helyi szereplőkkel mindenképp együtt kell működni a stabilizáció elősegítéséhez, az ő érdekeik hosszú távon gyakran eltérnek a beavatkozást kivitelező államok céljaitól.⁷⁰ E két tényező tehát alapjaiban csökkenti a hajlandóságot a szárazföldi műveletekkel kapcsolatban.

A koalíció kohéziója szempontjából további kihívást jelent, hogy az abban résztvevő egyes államok érdekei korántsem azonosak minden regionális kérdés kapcsán. Andreas Krieg definícióját követve többé-kevésbé ez az, amit „negatív kooperációként” azonosíthatunk, amelynek lényege, hogy a közös ellenségkép, az „Iszlám Állam” megjelenése bizonyos mértékig egy táborba terelte a feleket, ám ettől függetlenül továbbra is kibékíthetetlen ideológiai-, értékszemléleti- és érdekellentét van a koalíciós partnerek között bizonyos kérdésekben.⁷¹ Ennek kapcsán két példát is érdemes kiemelni: az iszlamista

⁶⁹ Resolution 2249 2015.

⁷⁰ M. SAIDEMAN 2016.

⁷¹ KRIEG 2014, 6.

csoportok szerepét és a kurd kérdést. Az iszlamista csoportok politikai-társadalmi szerepének elismerése szempontjából jelentős törésvonal mutatkozik a közel-keleti államok között ideológiai téren, ami sokszor együttműködésüket is akadályozza. Így például míg Törökország és Katar szempontjából a csoportok létjogosultsága elismert, működésük elfogadható, addig Szaúd-Arábia számára – monarchiaként – magára az ország politikai berendezkedésére jelentenek fenyegetést.⁷² A kurd kérdés még ennél is nagyobb akadály a koalíció kohéziója szempontjából. E tekintetben az Egyesült Államok helyzete érzékeny a leginkább. Mivel Szíriában – és az „Iszlám Állam” 2014-es előretörési szakaszának kezdetén Irakban is – a kurdok jelentették az egyetlen erőt, amely vállalta a harcot a szervezet ellen, így az Obama-adminisztráció értelemszerűen őket részesítette előnyben a pénzügyi és fegyveres támogatások során.⁷³ Idővel azonban a kurdok több területre is kiterjesztették fennhatóságukat (például Irakban Kirkuk térségére), ezzel jelentős ellenkezést váltanak ki a síita és szunnita lakosságból.⁷⁴ Másfelől a szíriai kurdok megerősödésének elkerülése a NATO-tag Törökország számára az egyik legfontosabb cél a konfliktusban, különösen úgy, hogy Ankara szempontjából a szíriai kurd Demokratikus Egyesülés Pártja (PYD) egyet jelent a törökországi Kurd Munkáspárttal (PKK), amelyet Törökország, az Egyesült Államok és az Európai Unió is terrorszervezetként tart számon.

Végül, de talán legfontosabb tényezőként ki kell emelnünk, hogy a koalíció mozgásterét jelentősen csökkenti a koalíción kívüli regionális és nagyhatalmakkal (Irán, Oroszország) fennálló érdekütközés is. Irán szempontjából a szíriai konfliktus az egyik kulcseleme a perzsa–arab / síita–szunnita / Irán–Szaúd-Arábia dimenziókban azonosítható szembenállásnak. Mivel az Aszad-rezsim eltávolítása feltehetőleg egy szunnita kormányzat létrejöttét eredményezné Szíriában, így Teherán számára kiemelten fontos a szíriai szövetséges pozíciójának megtartása, ezzel is megelőzve a szaúdi befolyás növekedését a térségben. Nagyhatalmi szinten Oroszország számára Aszad hatalmon maradása szintén kulcskérdés, hiszen Szíria Moszkva utolsó jelentős szövetségese a régióban, ami mind politikai, mind pedig katonai szempontból nézve (tartúsi kikötő) prioritást jelent, ami szembe helyezi Washington – és tulajdonképpen az egész koalíció – érdekeivel. Ezzel pedig összességében az „Iszlám Állam” elleni koalíciós fellépés gyengül, hiszen Irán és Oroszország számára sem a szervezet jelenti az elsődleges kérdést, hanem sokkal inkább a térség hatalmi dinamikáinak befolyásolása, aminek köszönhetően a két ország a nemzetközi szinten is megtesz mindent a koalíció kohéziójának gyengítése érdekében.

Az „Iszlám Állam” elleni koalíció mozgásterét tehát szűk, ennek köszönhetően pedig a szervezet elleni fellépés politikai téren leginkább arról szól, hogy mi az a minimum, amiben a résztvevő felek meg tudnak egyezni. Bár a közös ellenséggel szemben kialakított negatív kooperáció ideiglenesen a felszín alá söpört bizonyos problémákat (például a kurd kérdést), ám azok fennállása egyértelműen korlátozza a fellépés hatékonyságát.

4.2. A nemzetközi koalíció katonai eszközei. Az orosz és a török beavatkozás jelentősége és mérlege

4.2.1. Az Egyesült Államok által vezetett koalíció beavatkozása

Az Egyesült Államok által vezetett „Iszlám Állam”-ellenes koalíció egyik leglátványosabb eszköze a katonai műveletek támogatása Irakban és Szíriában. Az Operation Inherent Resolve művelet keretében a koalíció 2016 novemberéig körülbelül 16 ezer légitámadást hajtott végre (körülbelül kétszer annyit Irak területén, mint Szíriában).⁷⁵ Ezen kívül a koalíciós erők jelentős hírszerzési, megfigyelési és felderítési támogatást nyújtanak a szárazföldi harcokat folytató iraki és kurd erőknek, mely támogatásokat a Bag-

⁷² KRIEG 2014. 7.

⁷³ MARTIN – KOZAK, 3.

⁷⁴ MARTIN – KOZAK, 3.

⁷⁵ Operation Inherent Resolve 2016.

dadban található közös amerikai-iraki műveleti parancsnokságon keresztül továbbítanak.⁷⁶ A közvetlen katonai beavatkozás mellett az Obama-adminisztráció 2014 decemberében létrehozta az Iraki Kiképzési és Felszerelési Alapot, amelyben 1,6 milliárd dollárt különített el az iraki haderő fejlesztésére.⁷⁷ Ezen kívül a koalíció tagjai (köztük Magyarország is) jelentős ad hoc fegyverszállítmányokat küldtek a harcoló kurd pesmerga erőknél. Az iraki haderő fejlesztéséhez pedig nagyban hozzájárul az is, hogy fokozatosan létrejöttek Irak területén (elsősorban Bagdad és Erbil körzetében) azok a koalíciós erők által őrzött és működtetett központok, amelyekben az iraki katonák kiképzése zajlik.⁷⁸

Fontos látni azonban a különbséget e tekintetben Irak és Szíria helyzete között, hiszen míg előbbi esetében a központi kormányzat és a kurd erők támogatása is lehetővé tette az „Iszlám Állam” elleni küzdelmet, utóbbiban a polgárháborús állapotok miatt erre csak mérsékelt lehetőség mutatkozik, kiváltképpen azért, mert a koalíció tagjai között is jelentős a megosztottság az ország jövőjével kapcsolatban – elsősorban a már említett kurd kérdés miatt.

Ettől függetlenül az „Iszlám Állam” elleni katonai műveletek korántsem eredménytelenek. A szervezet 2014-es előretörési időszaka után az iraki haderő stabilizálódott, és a mozgósított helyi milíciákkal, valamint a kurd erőkkel együtt fokozatosan visszaszerezte a kezdeményezést a harcokban. Az „Iszlám Állam” terjeszkedése 2015 második felére véget ért, és kezdetét vette visszaszorításának lassú folyamata – elsősorban Irak területén. Ennek során olyan kulcsfontosságú városok kerültek újra a központi kormányzat irányítása alá, mint Ramádi vagy Fallúdza, illetve 2016 őszétől megkezdődhetett a szervezet iraki központjának számító Moszul ostroma is. Mindehhez a koalíciós légicsapások elengedhetetlenek voltak, tekintve, hogy az iraki légierő lényegében nem rendelkezik érdemi támadó képességekkel, így önállóan képtelen lett volna támogatni a szárazföldi erők harcát.

A mérleg másik oldalát tekintve azonban elmondható az is, hogy a koalíciós beavatkozás mind-ezidáig nem volt elég az „Iszlám Állam” teljes felszámolásához, és a szervezet által ellenőrzött szír területek továbbra is menedéket jelentenek a szervezet számára – még akkor is, ha Moszult sikerül visszafoglalni. Ezt segíti elő az is, hogy a szíriai harcok – beleértve a közvetlen orosz és török katonai beavatkozásokat is – elsősorban a polgárháború kimenetelének befolyásolását célozták a saját érdekeknek megfelelően, és kevésbé fókuszáltak az „Iszlám Állam” elleni műveletekre.

4.2.2. Az orosz beavatkozás

Oroszország részvétele a szíriai polgárháborúban a kezdetektől fogva az Aszad elnök melletti kiállás jegyében zajlott. 2015 előtt ennek a legfontosabb eleme fegyverszállítmányok biztosítása volt a szír kormány részére. Ezek közül is stratégiai jelentőséggel bírt a BUK föld-levegő rakétarendszer működéséhez szükséges elemek átadása a rezsimnek, hiszen – figyelembe véve, hogy sem a szíriai ellenzék, sem pedig az „Iszlám Állam” nem rendelkezik légierővel – ezek egyértelműen egy esetleges nyugati beavatkozás elrettentését szolgálták. 2015-re azonban annak köszönhetően, hogy Aszad erői eddigre meggyengültek – hiszen az ellenzék Szíria jelentős területeit és több nagyvárosát részben vagy egészben ellenőrzése alá tudta vonni, az „Iszlám Állam” pedig Damaszkusz külvárosáig tört előre –, komolyabb és közvetlenebb segítségnyújtásra volt szükség.⁷⁹ Ennek érdekében 2015 júliusától intenzív orosz katonai csapaterősítés kezdődött meg Latakia tartományban, a Bassár el-Aszad nemzetközi repülőtér területén.⁸⁰ Ezt követően 2015. szeptember 30-án megkezdődtek a célzott orosz légítámadások Szíria több térségében, amelyek fő célja a kormányerők helyzetének javítása volt.

A beavatkozás összességében korlátozott eredményeket hozott. Egyfelől a szíriai ellenzék előretörése megakadt, és a kormányerők több helyen képesek voltak stabilizálni pozícióikat, valamint

⁷⁶ BOUZIS 2015, 887.

⁷⁷ QUINTHANA – EYAL 2015, 20.

⁷⁸ E feladat teljesítése érdekében 2015 szeptembere óta Magyarország körülbelül 110 főt állomásoztat Irak területén.

⁷⁹ ZISSER 2016, 42.

⁸⁰ SPAULDING – KOZAK – HARMER – URCHICK – MCFATE – CAFARELLA – GAMBHIR – KAGAN 2015, 2.

az orosz jelenlétnek köszönhetően Damaszkusz biztonságát is sikerült garantálni.⁸¹ Másfelől azonban a kormányerők túlfeszítettségének köszönhetően az ellenzék összeomlása nem következett be. Ezzel együtt az „Iszlám Állam” állásai ellen nem történt komolyabb orosz-szír offenzíva, ami ugyancsak azt támasztja alá, hogy Moszkva beavatkozásának valódi célja nem a terrrorszervezet visszaszorítása, csak az Aszad-rezsim stabilizálása volt. Oroszország közvetlen katonai beavatkozása azonban precedenst teremtett, és új dinamikát adott a polgárháborúnak, amelyben már nem csak egy helyettesekkel vívott háborúról beszélhetünk.

4.2.3. Törökország beavatkozása

Az Oroszország által teremtett precedens nem maradt követők nélkül. Néhány héttel a 2015. szeptemberi orosz légitámadások megkezdése után, az Obama-adminisztráció is bejelentette, hogy szárazföldi erőket telepít Szíriába. Bár ez az erő a méreteit tekintve limitált volt – néhány tucat katonára –, mégis fontos lépésnek tekinthető, hiszen ez volt az első alkalom, hogy Washington elszánta magát a szárazföldi erők alkalmazására szír területen.⁸² Az eredetileg főleg tanácsadói feladatokat ellátó különleges műveleti erők fő célja a szíriai ellenzék támogatása volt az „Iszlám Állam” elleni harcokban.⁸³ Miután azonban ez csak mérsékelt sikereket hozott, az Egyesült Államok támogatása egyre inkább a Szíriai Demokratikus Erők nevű koalíció irányába tolódott, és konkrét harci tevékenységet is magában foglalt,⁸⁴ létszámuk pedig fokozatosan 500 főre nőtt.⁸⁵ A Szíriai Demokratikus Erők – bár felölel keresztény és arab milíciákat is – leginkább a szíriai kurd Népi Önvédelmi Erők (YPG) egységeit takarja, akik – mint arra korábban utaltunk – a PYD fegyveres szárnyát jelentik.⁸⁶ A PYD vezetősége azonban jelentős átfedést mutat a törökországi Kurd Munkáspárttal (PKK), amelyet Törökország – és az Egyesült Államok is – terrrorszervezetként tart számon.⁸⁷

Ezzel Törökország és az Egyesült Államok között jelentős törés következett be. Bár mindkét állam Aszad távozásában érdekelt, Ankara szempontjából nézve a kurd önállósulási törekvések és az újabb pozíciószerzések megakadályozása még ennél is fontosabb prioritást jelent. Miután a Szíriai Demokratikus Erők 2016 májusában felszabadították az „Iszlám Állam” uralma alól Manbídzs városát, Ankara döntésre szánta el magát a további kurd területszerzések és a különböző kurd területek összekapcsolásának megállítása érdekében. A török haderő 2016. augusztus 24-én átlépte a szír határt, és korlátozott műveletek keretében – a Szíriai Szabad Hadsereg erőit támogatva – felszabadította az „Iszlám Államtól” Dzsarablusz városát. A következő hónapok során a török erők viszonylag szűk területen mozogtak, és az „Iszlám Állam” által ellenőrzött Al-Bab városának visszafoglalását készítették elő. Al-Bab bombázása mellett, novemberben Ankara annak is hangot adott, hogy a város elfoglalása után a következő török célpont Manbídzs lesz.⁸⁸ E tekintetben azonban a problémát tovább bonyolítja, hogy sem Oroszországnak, sem pedig a szír kormánynak nem érdeke, hogy Al-Bab városát a török erők szabadítsák fel. Ennek kapcsán 2016 novemberében a szír légierő – bár tagadta az esetet – török állásokat bombázott a város körül, ami több halálos áldozatot is követelt.⁸⁹

⁸¹ KAIM – TAMMINGA 2015.

⁸² BAKER – COOPER – E. SANGER 2015.

⁸³ BAKER – COOPER – E. SANGER 2015.

⁸⁴ GIBBONS-NEFF – SLY 2016.

⁸⁵ SCHMITT 2016.

⁸⁶ CASAGRANDE 2016.

⁸⁷ MARTIN – KOZAK 2016, 3.

⁸⁸ *Turkey-backed forces besiege Syria's al-Bab, eyes on Manbij: Erdogan* 2016.

⁸⁹ *IS conflict: Turkish soldiers killed in Syria attack* 2016.

4.2.4. Összegzés

Három komolyabb katonai beavatkozást láthatunk tehát az „Iszlám Állam” ellenében, amely közül azonban csak egy – az Egyesült Államok által vezetett koalíció – célozza igazán a radikális szervezet visszaszorítását, bár ez is csak korlátozott eszközökkel. A másik két katonai beavatkozás jóval kevésbé irányul az „Iszlám Állam” ellen, és sokkal inkább célozza a polgárháború menetének alakítását. Mindazonáltal az orosz és a török katonai intervenció is új dinamikát teremtett a konfliktusban, és még tovább eszkalálta az amúgy is instabil helyzetet.

4.3. A nemzetközi koalíció gazdasági eszközei

Az „Iszlám Állam” egyik legsajátosabb tulajdonsága, hogy – ellentétben a tradicionális terrrorszervezetekkel – fennhatósága alatt tart egy adott területet és az ott élő népességet. Ebből következik az is, hogy a szervezet bizonyos értelemben közigazgatási funkciókat is ellát (például az egészségügy vagy az oktatás terén), amelyek költségeinek a fedezése – a háborús kiadások mellett – jelentős gazdasági, pénzügyi forrásokat igényel. Az alábbi fejezet ismerteti az „Iszlám Állam” legfontosabb bevételi forrásait, és értékeli a nemzetközi koalíció gazdasági és pénzügyi lehetőségeit ezek csökkentésére.

A szervezet bevételei az alábbi fő kategóriákba sorolhatók:⁹⁰

- Az egyik legfontosabb forrás az energiahordozók eladásából származó jövedelem, ami leginkább finomítatlan kőolaj eladását jelenti.⁹¹ A kőolajat a szervezet elsősorban belső piacán terjeszti, illetve a helyi feketepiacon értékesíti, valamint ad hoc módon a szír kormányerőkkel és különböző ellenzéki csoportokkal is kereskedik.⁹² Számos beszámoló született arról is, hogy a szomszédos Törökországgal és különböző nemzetközi gazdasági szereplőkkel is folytatnak (illegális) kőolaj-kereskedelmet⁹³ – ami egyértelműen szembenegy a nemzetközi közösség azon próbálkozásaival, hogy gazdasági téren is meggyengítsék az „Iszlám Államot”.
- Az energiahordozók eladása mellett kiemelt jelentőséggel bír az alapvető mezőgazdasági termékek értékesítése is. Ennek oka nemcsak a szektorból származó nyereség, hanem az alacsony áron eladott élelmiszerből származó politikai szimpátia elnyerése is.
- A műkincs-kereskedelem is kiemelten fontos területté vált, hiszen területi kiterjedésének csúcspontján több mint 12 ezer archeológiai terület volt az „Iszlám Állam” fennhatósága alatt. Az itt feltárt leleteket csempészek segítségével juttatja ki a szervezet más országokba, kontinensekre.⁹⁴
- A kényszerítéssel szerzett jövedelem leginkább a szervezet által ellenőrzött területen élő lakoságnak jelent terheket. Ide sorolhatjuk a különböző adók és illetékek felszámolását, a házak, gépjárművek, földek elkobzásából születő nyereséget, és a különböző (például az öltözködési szabályok megsértése miatt kirótt) büntetésekből származó bevételt.
- A szervezet jelentős forrása a bűncselekmények elkövetéséből származó – emberrablással, zsarolással, bankrablással szerzett – bevétel is.
- Végül, de nem utolsó sorban az „Iszlám Állam” a külső adományokra is támaszkodhat.

Az egyes tényezők egymáshoz viszonyított arányai általában a szervezet aktuális helyzetétől függően változnak. Így például a 2016-os területvesztéseket követően csökkentek a kőolaj-kitermelésből származó bevételek, de jelentősen nőttek a bűncselekményekből szerzett források. Bár az egyes kategóriák nagyságrendjére is csak becslések állnak rendelkezésre, általánosságban elmondható, hogy a szervezet életében a kényszerrel szerzett és az energiahordozók eladásából nyert bevételek a legjelentősebbek

⁹⁰ *ISIS Financing 2015*, 2015.

⁹¹ SOLOMON – KWONG – BERNARD 2016.

⁹² *The UK's role in the economic war against ISIL* 2016.

⁹³ KIORKTSOGLOU – D. COUTROUBIS 2015.

⁹⁴ LEVITT 2014, 10.

(a Centre for the Analysis of Terrorism adatai alapján e két terület részesedése meghaladja a 70%-ot), míg a külső adományok szerepe – a hagyományos felépítésű terrorszervezetekkel ellentétben – meg lehetőségen szerénynek mondható (2 %).⁹⁵

Külön-külön tehát nincsenek pontos adataink az „Iszlám Állam” egyes bevételi forrásairól, de a szervezet bevételeit összesen körülbelül évi 2,4 milliárd dollárra becsülik.⁹⁶ Mivel ennek a pénzösszegnek a jelentős részét visszaforgatják az Irak és Szíriai területén viselt háborúba, másfelől pedig a szervezet ezzel tudja erősíteni saját legitimációját (a közigazgatási feladatok ellátásán keresztül), így az „Iszlám Állam” elleni koalíció számára kulcsfontossággal bír e források csökkentése, megszüntetése.

A nemzetközi koalíció ez irányú lehetőségei széles spektrumon mozognak. Az első ezek közül az „Iszlám Állam” gazdasági eszközeinek pusztítása hagyományos, katonai eszközökkel. Ide sorolhatjuk a szervezeten belül a gazdasági vezetők célzott likvidálását, a kőolaj- és földgáz-kitermeléshez használt infrastruktúra pusztítását, és a készpénzraktárak célzott támadását.⁹⁷ A katonai eszközök károkozását azonban meglehetősen nehéz számadatokban kifejezni, és mindaddig, amíg az „Iszlám Állam” által ellenőrzött területeket nem foglalják vissza, ezek hatása korlátozott marad.

Ennél jóval összetettebb eszköz lehet az „Iszlám Állam” különböző pénzügyi csatornáinak befagyasztása. Mivel a szervezet által ellenőrzött területen továbbra is számos bank és pénzintézet működik, így az „Iszlám Állam” továbbra is jelentős elektronikus átutalásokat tud bonyolítani ezeken keresztül.⁹⁸ Ennek korlátozása kiemelt jelentőségű lenne, ám a szervezetnek még így is maradna lehetősége a szinte teljesen ellenőrizhetetlen – bizalmi alapon működő – „Hawala” rendszerű utalások bonyolítására.⁹⁹ E csatornák befagyasztásán túl fontos lenne a külső adományok beérkezésének ellehetetlenítése – még akkor is, ha ezek jelenleg csak kis részét teszik ki az „Iszlám Állam” teljes költségvetésének. Mivel azonban az adományok többsége az Öböl-menti államokból érkezik, így ennek szigorítása leginkább az ő hatáskörükből fakadó feladat lenne.

A fenti lehetőségek mellett kézenfekvő – ám mindössze mérsékelt hatással bír – a célzott gazdasági szankciók alkalmazása is. Így például az ENSZ BT több döntést is hozott, amelyek felszólítják a tagállamokat az „Iszlám Állammal” kapcsolatba hozható személyek vagyonának befagyasztására, és a velük történő fegyverkereskedelem tiltására.

Végül, de nem utolsó sorban, az Egyesült Államok évek óta próbál konszenzust kialakítani arra vonatkozóan, hogy az egyes államok tagadják meg a váltságdíjak kifizetését az „Iszlám Állam” által túszul ejtett személyek kiszabadítása érdekében, ezáltal is csökkentve a szervezet gazdasági lehetőségeit. Bár Washington következetesen tartja magát ehhez a politikához, a nemzetközi közösség mind-ezidáig nem követte ebben.¹⁰⁰

Az elmúlt évek tapasztalatai alapján elmondhatjuk, hogy a nemzetközi koalíció gazdasági és pénzügyi lehetőségei is korlátozottak az „Iszlám Állam” elleni fellépés kapcsán, hiszen a bevezetett intézkedések ellenére sem csökkentek meghatározó mértékben a szervezet bevételei; és közel sem eléggé ahhoz, hogy belső, gazdasági megrendülésére lehessen számítani.

4.4. Az „Iszlám Állam” médiastratégiája és korlátozásának lehetőségei

2016-ra sokat emlegetett frázissá vált, hogy az „Iszlám Állam” médiastratégiája, közösségi médiahasználatja minden eddigi terrorszervezet média-megjelenésénél hatékonyabb és professzionálisabb. Az alábbiakban röviden ismertetjük ennek okait és korlátozásának lehetőségeit is.

⁹⁵ *ISIS Financing 2015*, 2015, 7.

⁹⁶ *ISIS Financing 2015*, 2015, 5.

⁹⁷ *The UK's role in the economic war against ISIL* 2016, 9–12.

⁹⁸ E. HUMUD – PIROG – ROSEN 2016, 19.

⁹⁹ *The UK's role in the economic war against ISIL* 2016, 14–16.

¹⁰⁰ E. HUMUD – PIROG – ROSEN 2016, 10.

Ahogy arra az ausztrál székhelyű Lowy Institute for International Policy kutatóközpont elemzése rámutatott, az „Iszlám Állam” által kialakított és használt propagandának alapvetően három célja van: a toborzás elősegítése, a félelemkeltés és a szervezet legitimációjának erősítése.¹⁰¹ Ennek eléréséhez a szervezet profi kivitelezésű, saját logóval ellátott médiaanyagokat gyárt, amelyek gyakran több nyelven is elérhetőek a „fogyasztók” számára.¹⁰² Ezekben az „Iszlám Állam” legfőképp idealizált képeket közvetít magáról, másfelől pedig a sikerek és a brutalitás hangsúlyozása kerül előtérbe.¹⁰³ A médiastratégia több lábra támaszkodik, aminek köszönhetően az „Iszlám Állam” aktívan jelenik meg a közösségi médiában (Twitter, Youtube stb.), újságokat terjeszt, rövid és könnyen kezelhető videókat tölt fel az internetre.¹⁰⁴ A propaganda terjesztésében fontos tényezővé vált az is, hogy a nyugati újságírók kivégzése, megfélemlítése után egyre kevesebb tudósító maradt a térségben, aminek köszönhetően a nyugati média gyakran az „Iszlám Állam” által készített anyagokra támaszkodik a hírek közlése során.¹⁰⁵

A szervezet közösségi médiahasználatára kapcsán a nem muszlim országok számára is fontos következmény és kockázat, hogy a radikális tanok, üzenetek ezáltal sokkal könnyebben jutnak el olyan egyénekhez, akik maguk is nyitottak ezekre. Ez a tanok terjesztése, a toborzás mellett inspirációt jelenthet „magányos farkas” elkövetőknek – azaz olyan radikálisoknak, akik nem kapcsolódnak közvetlenül semmilyen terrorszervezethez (bővebben lásd lejjebb az európai terrorfenyegetettség kapcsán).

Az „Iszlám Állam” propagandagépezete elleni fellépés egyik leghatékonyabb módja hagyományosan a terrorizmusra buzdító tartalmat közlő közösségi médiafiókok blokkolása és törlése. Ez az elmúlt években több száz ezres méreteket öltött, ám az egyes akciók gyakran a transzparencia hiányában zajlottak, és csak ideiglenes megoldásnak számítanak.¹⁰⁶

Bár az „Iszlám Állam” által működtetett közösségi médiafiókok törlése tradicionális megközelítésnek számít, egy fontos tényezőről elvonja a figyelmet. Ahogy arra a RAND Corporation elemzése rámutat az „Iszlám Állammal” kapcsolatos Twitter bejegyzések vizsgálata után, a szervezet ellenes posztok körülbelül 6:1 arányban viszonyulnak a támogatói posztokhoz.¹⁰⁷ Azaz a Twitteren és feltehetőleg más közösségi médiaplatformokon is jóval jelentősebb a szervezettel szembeni megjelenés. A problémát inkább az jelenti, hogy ez az ellenzői csoport meglehetősen töredezett (a RAND három ilyen fő csoportot azonosított: síiták, szunniták, más szíriai harcoló csoportok, amelyek közül a szunniták további jelentős belső töredezettséget mutatnak).¹⁰⁸ Mivel ezek a csoportok általánosságban nagyobb bizalmat élveznek az „Iszlám Állam” célközönségében, mint a nyugati média, ezek koherensebb és erőteljesebb média megjelenésére is szükség lenne a hatékony fellépéshez.

A helyi szereplők támogatásán túl a mainstream „nyugati” médiának is jelentős szerepe lenne az „Iszlám Állam” propagandájának visszaszorításában.¹⁰⁹ Az egyszerű, brutalitásról szóló beszámolók megjelenítése helyett megfelelő kontextualizálással kellene árnyalni és magyarázni az „Iszlám Állammal” kapcsolatos híreket.¹¹⁰ Ezt egyfelől nagyban segítheti a tudósítók számának növelése a térségben (a biztonsági helyzettől függően), másrészt pedig egy – egységes és szakmailag megalapozott – szerkesztői útmutató kidolgozása is.¹¹¹

¹⁰¹ WILLIAMS 2016, 3–5.

¹⁰² WILLIAMS 2016, 3–5.

¹⁰³ WILLIAMS 2016, 3–5.

¹⁰⁴ P. FARWELL 2014.

¹⁰⁵ WILLIAMS 2016, 3–5.

¹⁰⁶ P. FIDLER 2016.

¹⁰⁷ BODINE-BARON 2016.

¹⁰⁸ BODINE-BARON 2016.

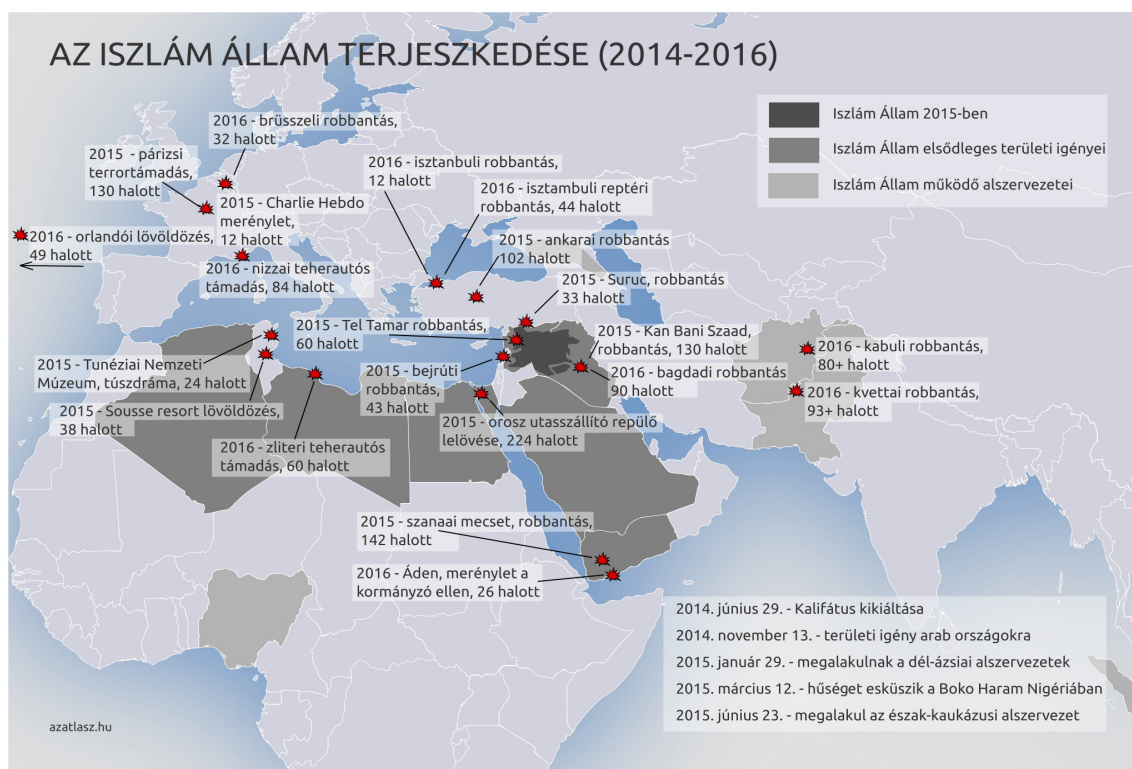
¹⁰⁹ WILLIAMS 2016, 2.

¹¹⁰ WILLIAMS 2016, 14–15.

¹¹¹ WILLIAMS 2016, 14–15.

5. EURÓPA RADIKÁLIS ISZLAMISTA TERRORFENYEGETETTSÉGE ÉS A VÉDELEM LEHETŐSÉGEI

Mint a tanulmány bevezetőjében jeleztük, az „Iszlám Állam” terjeszkedése 3 körként értelmezhető: Irakban és Szíriában földrajzi entitásként kalifátust alapítottak, amelyet igyekeznek kiterjeszteni, de legalábbis megvédeni. Szélesebb értelemben a Közel-Keleten és az iszlám világ többi államában terjesztik ideológiájukat, mobilizálni próbálják a radikálisokat saját kormányaik ellen, és harcosokat toboroznak, akik hajlandók Szíriába és Irakba utazni, hogy ott harcoljanak az „Iszlám Állam” oldalán. Végül pedig globálisan az al-Káida által kialakított modell nyomán helyi terrorszervezetek hálózatán és „magányos farkas” elkövetőkön keresztül terrortámadásokkal igyekszik félelmet kelteni minden más társadalomban. E három aktivitási kört hálózatosodással kapcsolja össze (mint korábban az al-Káida), ahogy az „Iszlám Állam” által inspirált vagy nevében elkövetett afrikai, délkelet-ázsiai, európai és észak-amerikai merényletek is mutatják.

5. ábra

Az „Iszlám Állam” nemzetközi térnyerése és kiemelt terrortámadásai

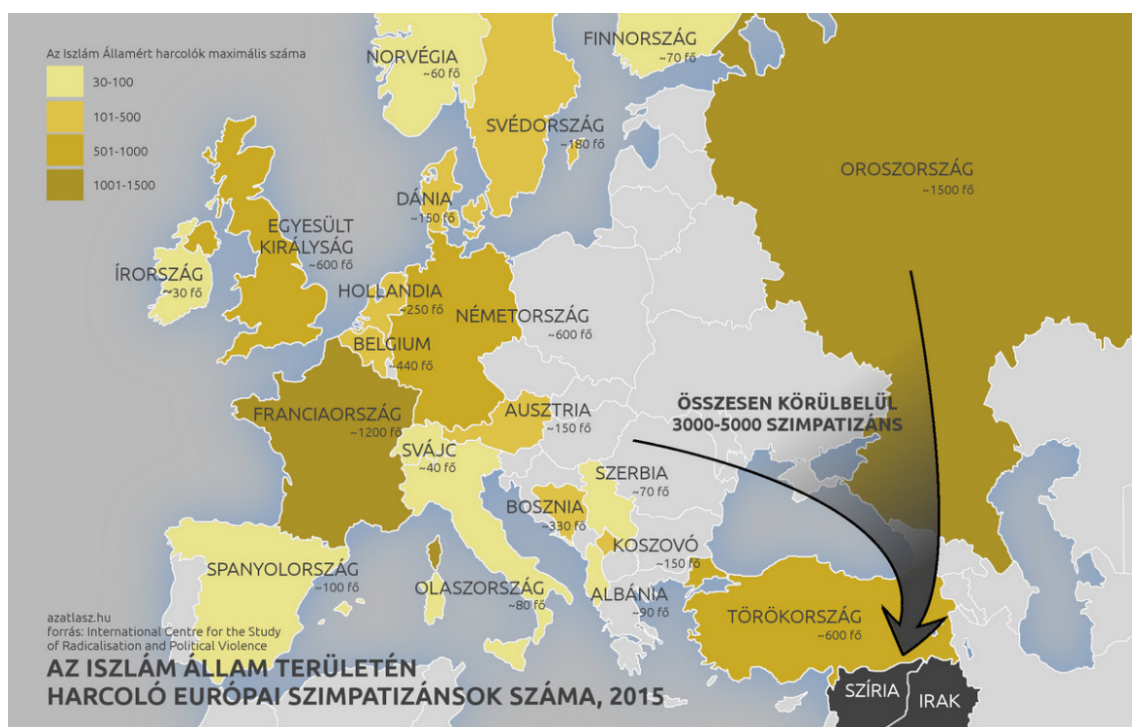
Forrás: Az Iszlám Állam születése és hanyatlása 5 térképben,

Elérhető: http://azatlasz.hu/2016/10/az_iszlam_allam_teruletene_k_valtozasa_ot_terkepen (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)

A távoli térségek – így Európa – szempontjából két meghatározó tényező képezi az „Iszlám Állam” fenyegetését: hazatérő külföldi harcosok (az ENSZ és az Európai Unió terminológiájában foreign terrorist fighters) és a helyi közösségekből kikerülő terroristák (úgynevezett homegrown terrorizmus). A Szíriába és Irakba utazott külföldi harcosok számát csak becsülni lehet, mely becslések már 2016 elején

30 000 fő körüli létszámról szóltak.¹¹² Ezen belül a második legnagyobb csoportot képezik az Európából indulók, mintegy 3-5 000 fő, a legnagyobb számban Franciaországból, Nagy-Britanniából, Németországból, Belgiumból.¹¹³

A külföldi harcosok akkor jelentenek fenyegetést Európa számára, ha megkísérik a visszatérést Európába: akár akkor, ha maguk próbálnak támadást végrehajtani, akár ha helyi radikálisokat próbálnak toborozni és instruálni terrortámadások végrehajtására. Ennek megakadályozására az európai államok hírszerző, határvédelmi és rendvédelmi szervei hivatottak, akiknek a visszatéréskor a határokon, repülőtereken, közlekedési csomópontokban kell lehetőség szerint elfogni a visszatérőket. Az ehhez szükséges jogi szabályozást 2015–2016 során számos államban elfogadták, mely szerint terrorizmushoz kapcsolódó bűncselekménynek számít azzal az igazolható céllal külföldre (például Szíriába) utazni, hogy egy terrorszervezet tevékenységében vegyenek részt, kiképzést kapjanak stb.

6. ábra

Az „Iszlám Állam” oldalán harcoló európai külföldi harcosok becsült létszáma

Forrás: Az Iszlám Állam születése és hanyatlása 5 térképben,

Elérhető: http://azatlasz.hu/2016/10/az_iszlam_allam_teruletenek_valtozasa_ot_terkepen (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)

2014–2016-ban 18, az „Iszlám Állam” által inspirált vagy nevében elkövetett támadás történt Európában (Oroszországot és Törökországot is ide értve).¹¹⁴ Ezek közül több úgynevezett stratégiai terrortámadásnak¹¹⁵ is nevezhető: a 2015. január 7-i párizsi támadás (a Charlie Hebdo satirikus lap szerkesztősége ellen); a 2015. november 13-i párizsi támadások (Bataclan, Stad de France); a 2016. március 22-i brüsszeli robbantásos merényletek; a 2016. június 28-i isztambuli gépfegyveres és robbantásos merénylet; a 2016. július 14-i nizzai és 2016. december 19-i berlini teherautós támadások.

¹¹² Lásd például: BENMELECH – KLOR 2016, 1. és BAKKER – SINGLETON 2016, 13–15.

¹¹³ BAKKER – SINGLETON 2016, 16.

¹¹⁴ Ezek listáját és rövid leírását lásd az alábbi, rendszeresen frissülő forrásban: LISTER et al. 2016.

¹¹⁵ Stratégiai terrortámadásnak nevezzük azokat a támadásokat, amelyek nagy médianyilvánosságot elérő, sok emberáldozatot követelő, esetenként nagy anyagi kárt okozó merényletek, melyek ezáltal nagy társadalmi-politikai, lélektani hatást is kiváltanak.

A támadások tapasztalataiból már több következtetést is levonhatunk az európai iszlamista terrorfenyegetésre vonatkozóan:¹¹⁶

- az „Iszlám Államhoz” kapcsolódó terrorista sejtek többnyire helyiekre támaszkodnak (homegrown terrorizmus), melyek bázisát a sikertelen integráció következtében a radikalizmus felé fordulók jelentik – a homegrown terroristák számos esetben első vagy második generációs bevándorló háttérrel rendelkeznek, a trend pedig azt mutatja, hogy a radikalizálódás egyre gyorsabb, a „toborzás” időszaka lerövidül;
- több esetben a helyiek mellett a Közel-Keletről visszatérő, már kiképzett radikálisok szervezik a támadásokat, illetve részt vesznek azok végrehajtásában is; a visszatérést megkönnyítheti a tömeges ellenőrizetlen migráció, amely a határellenőrző és rendvédelmi szervekre további feladatokat ró;
- a támadások célpontjainak kiválasztásakor törekszenek a civil, úgynevezett „puha célpontok” elleni támadásokra (szemben a védett katonai, rendvédelmi, politikai célokkal vagy a kritikus infrastruktúra elemeivel, melyeket nehezebb megtámadni) – ennek egyértelmű oka, hogy a civil társadalmat érő közvetlen támadások mélyebb érzelmi reakciót váltanak ki;
- Európában az iszlamista terrorizmus jellemzője az öngyilkos (bomba) támadások elkövetése.

Miközben a közvélemény minden európai államban érzékenyen reagált a terrorizmus fenyegetésére, és a lakosság biztonságpercepcióját¹¹⁷ mindenhol meghatározza a terrortámadásoktól való félelem,¹¹⁸ a valós iszlamista terrorfenyegetés – támadások bekövetkeztének valószínűsége – eltérő. Érthető módon azokban az országokban, melyekben nem él számottevő muszlim közösség, különösen nem radikalizálódott iszlamisták, illetve nemzetközi politikájuk kapcsán nem tekintenek rá kiemelt célpontként a dzsihadista szervezetek, sőt látványos szimbolikus célpontot sem jelentenek, kisebb fenyegetéssel kell számolni, mint Franciaországban, Belgiumban, Nagy-Britanniában vagy Németországban.

A terrorfenyegetés ellensúlyozására tett lépések a külföldi harcosok hazatérésnek akadályozásán túl a radikalizmussal szembeni megelőző és hírszerző tevékenység erősítését, az információgyűjtés, a megfigyelés és a passzív védelmi intézkedések megerősítését foglalják magukba. Ehhez szükséges a megfelelő jogszabályi és intézményi háttér megteremtése, a hírszerző és rendvédelmi szerveknek a szükséges humán, technikai és anyagi erőforrások biztosítása. Egyúttal ki kell alakítani azt az érzékeny egyensúlyt is, amely az információgyűjtés (megfigyelés, lehallgatás, személyes adatok gyűjtése és kezelése, behatolás a magánszférába) és a demokratikus fékek és egyensúlyok rendszere (személyes szabadságjogok védelme, az információkkal való visszaélés elkerülése) között kell, hogy fennálljon.

Összességében látnunk kell, hogy Európa egyes államaiban továbbra is magas a terrorfenyegetettség szintje, és a rendvédelmi szervek megelőző intézkedései ellenére történhetnek terrortámadások. Ennek oka az, hogy az elmúlt két évben látott egyszerű kivitelezésű, kis eszköz- és szakértelem-igényű támadásokat viszonylag könnyű elkövetni, ugyanakkor nagyon nehéz előre jelezni, megakadályozni. Az európai társadalmak a szabadság magas foka, a társadalom modernitása következtében sebezhetők, ezért a megelőzés és az esetleges károk mérséklése a két meghatározó cél a kontinensen, míg az „Iszlám Állam” műveleti képessége és az azt kitermelő radikális iszlamista hálózat ellen nemzetközi szinten kell fellépni a továbbiakban is.

¹¹⁶ *Terrorism Situation and Trend Report 2016*, 2016, 6.

¹¹⁷ Lásd például: *Europeans' Attitudes towards Security – Special Eurobarometer No. 432*. 2015; *Europeans in 2016: Perceptions and Expectations, Fight against Terrorism and Radicalisation – Special Eurobarometer*, 2016.

¹¹⁸ Az EU 28 tagállamának átlagában 2016 tavaszán 40% szerint a terrorizmus „komoly kockázat”, 47% szerint „valamelyest kockázat”, 11% szerint pedig „alacsony kockázat”. Ezen belül kiemelkedően sokat tekintik „komoly kockázatnak” Franciaországban (64%), Nagy-Britanniában (55%), Belgiumban (50%), Olaszországban (49%). A Visegrádi országok közül a legmagasabb azok aránya, akik „valamelyest kockázatnak” tekintik a terrorizmust: Csehországban 63%, Lengyelországban 57%, Magyarországon és Szlovákiában 56%. Forrás: *Europeans in 2016: Perceptions and Expectations, Fight against Terrorism and Radicalisation – Special Eurobarometer*, 38.

6. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS STRATÉGIAI KITEKINTÉS

Az „Iszlám Állam” létrejöttében és működésében nem csupán az iszlám belső válságát, hanem több történelmi válságjelenség hatását is felismerhetjük, melyek a modernitás körülményei és a Közel-Kelet aktuális hatalmi viszonyai és konfliktusai közepette egymást erősítve tették lehetővé, hogy olyan radikális dzsihadista szervezet jöjjön létre, amelynek célja egy területi alapon szerveződő új államalakulat létrehozása. Az iraki és szíriai államkudarcok teremtették meg ennek lehetőségét, míg a helyi és regionális hatalmak érdekellentétei mélyítették el a törésvonalakat annyira, hogy ne az „Iszlám Állam” felszámolása legyen az elsődleges cél. Így az „Iszlám Állam” jelentette kihívás középtávon is fenn fog maradni.

A 2014-ben kikiáltott „kalifátus”, bár nem rendelkezik az államiság valamennyi jellemzőjével – például nemzetközi elismertséggel –, kihívást intéz a Közel-Kelet teljes politikai, társadalmi rendje, a létező kormányzati berendezkedés, állami rend ellen. Szélesebb értelemben az iszlám világban a radikális iszlamista fundamentalizmus terjesztője, a Nyugat számára pedig, mint iszlamista terrororganizáció jelenik meg. Ennek megfelelően a különböző kihívásokra testreszabott válaszokat kell adnia a nemzetközi közösségnek.

Az elmúlt két év tapasztalatai azt mutatják, hogy még mindig több kérdést, mint választ látunk az „Iszlám Állam” elleni fellépés kapcsán, ugyanis a probléma kiváltó okai külső szereplők által nem orvosolhatók:

- Abban egyetértést látunk, hogy Irakban és Szíriában katonai erővel fel kell számolni az „Iszlám Államot” – azonban az már korántsem egyértelmű, hogy mely szereplők és hogyan, milyen eszközökkel lesznek erre képesek. A nemzetközi szereplők által alkalmazott légitámadások hatása korlátozott: csak az „Iszlám Állam” meggyengítésére, kifárasztására alkalmasak, azonban a helyi viszonyokat nem változtatják meg. A szárazföldi erők alkalmazásától a külső szereplők többsége az iraki és afganisztáni tapasztalatok nyomán tartózkodott, közvetlen eszközökkel Oroszország és Törökország mellett csak az Egyesült Államok avatkozott be, korlátozott erővel. Az „Iszlám Állam” területi entitását azonban csak szárazföldi erőkkel lehet felszámolni, amiben az iraki haderő, a kurdok és a síita milíciák játszanak döntő szerepet Irakban – Szíriában azonban jelenleg nem látható, melyik szereplő lenne erre képes; a meggyengült kormányerők és a széttöredezett ellenzék láthatóan nem.
- Éppen ezért az iraki és szíriai államkudarcok kezelése kellene, hogy legyen az elsődleges cél, ami a nagyhatalmak konszenzusa nélkül nem reális célkitűzés. Míg Irakban „csak” az Egyesült Államok, Irán és Törökország bír komoly érdekérvényesítési erővel, addig a szíriai konfliktus olyan összetett marad, hogy ilyen konszenzus kialakítása erősen kétséges, ami pedig lehetővé teszi az „Iszlám Állam” menedékeinek fennmaradását Szíria ellenőrizetlen keleti térségeiben még akkor is, ha a folyamatban lévő katonai műveletek nyomán legfontosabb városi központjait (Moszult és Rakkát) elveszíti. Sajnos a közös ellenség, az „Iszlám Állam” ellenében kialakított „negatív kooperáció” még nem teremti meg az együttműködést egy közös ügy, a két állam stabilizálása és kormányaik megerősítése kapcsán. Erősebb és hatékonyan működő államhatalom nélkül nem állítható vissza a határok megbízható ellenőrzése sem, amely nélkül nem állítható meg a külföldi harcosok beáramlása ezekbe az országokba.
- Az is láthatóvá vált az elmúlt két évben, hogy amikor az „Iszlám Államra” nagyobb nyomást gyakorolnak, hagyományos fegyveres konfliktusban visszaszorítják, a szervezet rugalmasan alkalmazkodni képes ehhez, és más térségekben, valamint más eszközökkel – gerilla hadviseléssel

vagy terrorcselekmények elkövetésével – reagál. Egyidejű hatékony védelem minden potenciális fenyegetés ellen sajnos nem létezik, mint azt a számos támadás mutatja, amelyeket többnyire civil célpontok ellen követtek el a Közel-Keleten és Afrikában az „Iszlám Állam” nevében.

- Hasonlóan nagy kihívást jelent az „Iszlám Államot” meggyengíteni képes politikai fellépés, amely ahhoz lenne szükséges, hogy a mérsékelt iszlám képviselőivel politikai és társadalmi párbeszédet kialakítva „leválasszák” a helyi lakosságot az „Iszlám Államról”. Irakban a 2006–2007-es szahva („Anbári Ébredés”) példát mutatott arra, hogyan lehet kiegyezni a mérsékelt erővel – viszont ettől még kérdés marad, hogy egy kezdetben eredményes, majd elrontott példa megismételhető-e újra, és adaptálható-e a jelenlegi viszonyokra, valamint Szíriára?
- Szélesebb értelemben is fontos lenne a szektáriánus ellentétek mérséklése a Közel-Keleten – azonban ezzel éppen ellentétes folyamatokat látunk Szaúd-Arábia és Irán vezetésével, miközben az iszlamizmus számos formája nyer teret, és a radikális tanok követőinek is bőséges az utánpótlása.
- Egyértelműen alternatívákra lenne szükség a radikalizmussal szemben az iszlám világban, de egyelőre nem látjuk ezeket, és az sem tisztázott, hogy mely szereplő és hogyan tudná ezeket megfogalmazni, ugyanis a radikalizmus azokból a széleskörű társadalmi, gazdasági, politikai problémákból táplálkozik, amelyek évtizedek óta megoldatlanok: a szegénységből, munkanélküliségből, korrupcióból, az elnyomásból, kilátástalanságból és perspektívanélküliségből.

Mindezek alapján úgy véljük, hogy középtávon az „Iszlám Állam” feltartóztatása, mozgásterének és műveleti képességének korlátozása lehetséges, azonban teljes körű felszámolása, egyelőre – a fenti okok miatt – nem. Azt pedig nem téveszthetjük szem elől, hogy a radikális iszlamista fundamentalizmus ideológiáját katonai eszközökkel nem lehet legyőzni. Amennyiben Irakban és Szíriában sikerül is felszámolni az „Iszlám Államot”, más gyenge államokban, ellenőrizetlen térségekben újra megjelenhetnek olyan kísérletek, amelyek szélsőséges iszlamista tanokra alapozva akár állam jellegű entitást is megpróbálnának létrehozni, megpróbálva „feltámasztani” az iszlám aranykorának kalifátusát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- About Iraq* (é. n.). United Nations Development Programme. Forrás: www.iq.undp.org/content/iraq/en/home/countryinfo.html (A letöltés dátuma: 2017. 06. 16.)
- AL-QAARAWEE, Harith Hasan (2014): *Iraq's Sectarian Crisis: A Legacy of Exclusion*. Beirut, Carnegie Middle East Center, Forrás: http://carnegieendowment.org/files/iraq_sectarian_crisis.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 09. 22.)
- ARANY Anett – N. RÓZSA Erzsébet – SZALAI Máté (2016): *Az Iszlám Állam kalifátusa: Az átalakuló Közel-Kelet*. Budapest, Osiris Kiadó – Magyar Külügyi Intézet.
- Az Iszlám Állam születése és hanyatlása 5 térképben* (2016), Azatlasz.hu, Forrás: http://azatlasz.hu/2016/10/az_iszlam_allam_teruletenek_valtozasa_ot_terkepen (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)
- BAKER, Peter – COOPER, Helene – SANGER, David E. (2015): Obama Sends Special Operations Forces to Help Fight ISIS in Syria. *The New York Times*, Forrás: www.nytimes.com/2015/10/31/world/obama-will-send-forces-to-syria-to-help-fight-the-islamic-state.html?_r=1 (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)
- BAKKER, Edwin – SINGLETON, Mark (2016): Foreign Fighters in the Syria and Iraq Conflict: Statistics and Characteristics of a Rapidly Growing Phenomenon. In DE GUTTRY, Andrea – CAPONE, Francesca – PAULUSSEN, Christoph [eds]: *Foreign Fighters under International Law and Beyond*, Pisa, Springer.
- BAR, Shmuel (2006): *Bashar's Syria: The Regime and its Strategic Worldview*. Herzliya, The Interdisciplinary Center Herzliya Lauder School of Government, Diplomacy and Strategy Institute for Policy and Strategy, Forrás: www.herzliyaconference.org/_Uploads/2590Bashars.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 06. 16.)
- BARRET, Roby C. (2015): *The Collapse of Iraq and Syria. Joint Special Operations University Report 15-6.*, Forrás: www.socom.mil/jsou/Pages/default.aspx (A letöltés dátuma: 2016. 09. 22.)
- BENMELECH, Efraim – KLOR, Esteban F. (2016): *What Explains the Flow of Foreign Fighters to ISIS?* Evanston, Northwestern University, Kellogg School of Management, Forrás: www.kellogg.northwestern.edu/faculty/benmelech/html/BenmelechPapers/ISIS_April_13_2016_Effi_final.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 12. 20.)
- BERGEN, Peter (2016): *What U.S. Special Forces are doing on the ground in Syria and Iraq*. CNN.com, Forrás: <http://edition.cnn.com/2016/10/31/politics/us-special-forces-syria-iraq/> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)
- BODINE-BARON, Elizabeth et al. (2016): *Examining ISIS Support and Opposition Networks on Twitter*. RAND Corporation, Forrás: www.rand.org/pubs/research_reports/RR1328.html (A letöltés dátuma: 2016. 11. 11.)
- BOUZIS, Kathleen (2015): *Countering the Islamic State: U.S. Counterterrorism Measures*. Studies in Conflict & Terrorism, Forrás: www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1057610X.2015.1046302?journalCode=uter20 (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)

- CASAGRANDE, Genevieve (2016): *The Road to Ar-Raqqah: Background on the Syrian Democratic Forces*, Institute for the Study of War, Forrás: <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/The%20Road%20to%20ar-Raqqah%20ID.pdf> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)
- CSICSMANN László szerk. (2010): *Iszlám és modernizáció a Közel-Keleten: Az államiság eltérő modelljei*. Budapest, Aula.
- ETL Alex – PÉNZVÁLTÓ Nikolett (2016): Egy rendszer foglyaként – Irak 2016-ban, *Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések*, 2016/18, Forrás: http://uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2016-18-egy-rendszer-foglyakent-irak-2016-b.original.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)
- Europeans' Attitudes towards Security – Special Eurobarometer No. 432*. (2015), European Parliamentary Research Service, Forrás: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_432_en.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 12. 21.)
- NANCY, Jacques (2016): *Europeans in 2016: Perceptions and Expectations, Fight against Terrorism and Radicalisation – Special Eurobarometer*. European Parliamentary Research Service, Forrás: www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/570423/EPRS_STU%282016%29570423_EN.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 12. 21.)
- FARWELL, James P. (2014): How ISIS uses social media. *International Institute for Strategic Studies*. Forrás: www.iiss.org/en/politics%20and%20strategy/blogsections/2014-d2de/october-931b/isis-media-9d28 (A letöltés dátuma: 2016. 11. 11.)
- FIDLER, David P. (2015): *Countering Islamic State Exploitation of the Internet*. Council on Foreign Relations, Forrás: www.cfr.org/report/countering-islamic-state-exploitation-internet (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)
- Fight or Flight: The Deperate Plight of Iraq's „Generation 2000”* (2016). Crisisgroup.org, Forrás: www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/fight-or-flight-desperate-plight-iraq-s-generation-2000 (A letöltés dátuma: 2016. 09. 19.)
- Failed States Index 2011* (2011). Foreign Policy, <http://foreignpolicy.com/2011/06/17/2011-failed-states-index-interactive-map-and-rankings/> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 14.)
- Fragile States Index 2016* (2016). Foreign Policy, <http://foreignpolicy.com/fragile-states-index-2016-brexite-syria-refugee-europe-anti-migrant-boko-haram/> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 14.)
- GAZDIK Gyula: A szíriai válság kialakulása és elmélyülése. *Kül-Világ*, 9. évf. 1–2. sz. Forrás: <http://epa.oszk.hu/00000/00039/00027/pdf/gazdik.pdf> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 15.)
- GIBBONS-NEFF, Thomas – SLY, Liz (2016): First images emerge of U.S. Special Operations forces in the fight to retake Raqqa. *The Washington Post*, Forrás: www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2016/05/26/first-images-emerge-of-u-s-special-operations-forces-in-the-fight-to-retake-raqqa/?utm_term=.c7f424f22d1b (A letöltés dátuma: 2016.11.22.)
- HERMANN, Rainer (2015): *Az Iszlám Állam. A világi állam kudarca az arab világban*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- HUMUD, Carla E. – PIROG, Robert – ROSEN, Liana (2016): *Islamic State Financing and U.S. Policy Approaches*. Congressional Research Service. Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/terror/R43980.pdf> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)
- Iraq* (2016). The World Bank, Forrás: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)
- Iraq Country Report* (2016). Bertelsmann Stiftung's Transformation Index, Forrás: www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2016/pdf/BTI_2016_Iraq.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 09. 22.)

- IS conflict: Turkish soldiers killed in Syria attack* (2016). BBC, Forrás: www.bbc.com/news/world-middle-east-38090224 (A letöltés dátuma: 2016. 11. 30.)
- ISIS Financing 2015* (2015). Centre for the Analysis of Terrorism, Forrás: <http://cat-int.org/wp-content/uploads/2016/06/ISIS-Financing-2015-Report.pdf> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)
- ISIS Sanctuary, September 10, 2014*. [online], Institute for the Study of War. Forrás: <http://www.understandingwar.org/backgrounder/isis-sanctuary-map-september-10-2014> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)
- ISIS Sanctuary, December 8, 2016*. [online], Institute for the Study of War. Forrás: <http://www.understandingwar.org/backgrounder/isis-sanctuary-map-december-8-2016> (A letöltés dátuma: 2016. 12. 10.)
- JANY János (2016): *Az iszlamizmus: Eszmetörténet és geopolitika*. Budapest, Typotex Kiadó.
- JAWAD, Saad N. (2013): *The Iraqi Constitution: Structural Flaws and Political Implications*. LSE Middle East Paper Series, Forrás: www.lse.ac.uk/middleEastCentre/publications/Paper-Series/SaadJawad.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 09. 22.)
- KAIM, Markus – TAMMINGA, Oliver (2015): Russia's Military Intervention in Syria. *Stiftung Wissenschaft und Politik*, 2015/november, Forrás: www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2015C48_kim_tga.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 15.)
- KAPLAN, Seth (2014): Identifying Truly Fragile States. *The Washington Quarterly*, 2014/Spring, 49–53. Forrás: www.fragilestates.org/wp-content/uploads/2014/03/TWQ-Identifying-Truly-Fragile-States-3.14.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 05.)
- KATZMAN, Kenneth (2014): *Iraq: Politics, Governance, and Human Rights*. Congressional Research Service, Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RS21968.pdf> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 15.)
- KATZMAN, Kenneth et al. (2015): *The 'Islamic State' Crisis and U.S. Policy*. CRS Reports for Congress, Forrás: www.hsdl.org/?view&did=762484 (A letöltés dátuma: 2016. 11. 30.)
- KIOURKTSOGLU, George – COUTROUBIS, Alec D. (2015): ISIS Export Gateway to Global Crude Oil Markets. *Maritime Security Review*, 2015/3. Forrás: www.marsecreview.com/wp-content/uploads/2015/03/PAPER-on-CRUDE-OIL-and-ISIS.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 25.)
- KRIEG, Andreas (2014): *ISIS and the Façade of Negative Cooperation*. Arab Center for Research and Policy Studies, Forrás: <http://english.dohainstitute.org/file/get/f1a5c065-e9bb-43f9-8098-158aff0e0497.pdf> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 11.)
- KRIZMANITS József szerk. (2008): *Vallási fundamentalizmus: tradíció, politika és radikalizmus az iszlám világban*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- LEVITT, Matthew (2014): *Terrorist Financing and the Islamic State*. Testimony submitted to the House Committee on Financial Services, Forrás: www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/testimony/LevittTestimony20141113.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)
- LISTER, Tim et al. (2016): *ISIS Goes Global: 143 attacks in 29 countries have killed 2,043*. CNN, Forrás: <http://edition.cnn.com/2015/12/17/world/mapping-isis-attacks-around-the-world/> (A letöltés dátuma: 2016. 12. 20.)
- MARTIN, Patrick – KOZAK, Christopher (2016): *The Pitfalls of Relying on Kurdish Forces to Counter ISIS*. Institute for the Study of War, Forrás: <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/The%20Pitfalls%20of%20Relying%20on%20Kurdish%20Forces%20to%20Counter%20ISIS.pdf> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 10.)

- MATOI, Ecaterina (2014): *The Army in Post-Saddam Iraq: The Failure of a National Institution?* Bukarest, International Scientific Conference „Strategies XXI”, Command and Staff Faculty 2. 1–14.
- MCFATE, Jessice Lewis (2016): *The ISIS Defense in Iraq and Syria: Countering an Adaptive Enemy. Middle East Security Report 27.*, Institute for the Study of War, Forrás: <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/ISIS%20Defense%20in%20Iraq%20and%20Syria%20-%20Standard.pdf> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 25.)
- MIGAUX, Philippe (2007): *The Roots of Islamic Radicalism.* In Gerard CHALIAND – Arnaud BLIN [eds.]: *The History of Terrorism from Antiquity to Al Qaeda.* Berkeley, University of California Press.
- NAPOLEONI, Loretta (2015): *Az iszlamista főnix.* Az Iszlám Állam születése és a Közel-Kelet újrafelosztása. Budapest, HVG Könyvek.
- NESSER, Rabie – MEHCHY, Zaki – ISMAIL, Khalid Abu (2013): *Socioeconomic Roots and Impact of the Syrian Crisis.* Damaskus, Syrian Centre for Policy Research, Forrás: www.fao.org/docs/eims/upload/310686/SyrianCentrePolicyResearch%20SocioEconomicRootsAndImpactOfSyrianCrisisJan2013.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 15.)
- N. RÓZSA Erzsébet (2015): *Az arab tavasz: A Közel-Kelet átalakulása.* Budapest, Osiris Kiadó.
- N. RÓZSA Erzsébet – TÜSKE László (2005): *Az arab identitás kérdőjelei.* In N. RÓZSA Erzsébet szerk.: *Nemzeti identitás és külpolitika a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában.* Budapest, Teleki László Alapítvány.
- Operation Inherent Resolve* (2016). Department of Defense, Forrás: www.defense.gov/News/Special-Reports/0814_Inherent-Resolve/ (A letöltés dátuma: 2016. 11. 20.)
- Poverty headcount ratio at national poverty lines (% of population)* (2016). The World Bank, Forrás: <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC?end=2012&locations=IQ&start=2006&view=chart> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 23.)
- QUINTHANA, Elizabeth – EYAL, Jonathan [eds.] (2015): *Inherently Unresolved: The Military Operation against ISIS.* London, Royal United Service Institute, Forrás: https://rusi.org/sites/default/files/op_inherently_unresolved_-_the_military_operation_against_isis.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)
- ROBINSON, Glenn E. (2012): *Syria's Long Civil War.* *Current History*, 2012/december, 331–336. Forrás: www.joshualandis.com/blog/wp-content/uploads/Robinson-Current-History.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 11.)
- ROLLINS, John W. – PETERS, Heidi M. (2015): *The Islamic State – Frequently asked questions: Threats, global implications, and U.S. Policy responses.* CRS Reports for Congress, Forrás: <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R44276.pdf> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 30.)
- ROSTOVÁNYI Zsolt szerk. (2010): *Az iszlám Európában: Az európai muszlim közösségek differenciáltsága.* Budapest, Aula.
- ROSTOVÁNYI Zsolt (2007): *Az iszlám és a Nyugat: A kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága.* In Tüske László szerk.: *Előadások a mai iszlám világáról.* Piliscsaba, Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete, 19–39.
- SAIDEMAN, Stephen M. (2016): *The ambivalent coalition: doing the least one can do against the Islamic state.* *Contemporary Security Policy*, 37. vol. 2. no., 289 – 305. Forrás: www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13523260.2016.1183414?journalCode=fcsp20 (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)
- SAOULI, Adham (2014): *Syria's Predicament: State (de-)Formation and International Rivalries.* *Konrad Adenauer Stiftung*, 2014/november, 1–15. Forrás: www.iai.it/sites/default/files/sharaka_rp_10.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 11.)

- SASSOON, Joseph (2016): *Iraq: Oil Prices and Economic Management*. Doha, MEEA 15th International Conference. Forrás: www.dohainstitute.edu.qa/MEEA2016/Downloads/Joseph%20Sassoon_Final.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 09. 22.)
- SCHMITT, Eric (2016): U.S. to Send 200 More Troops to Syria in ISIS Fight. *The New York Times*, Forrás: www.nytimes.com/2016/12/10/us/politics/us-adds-200-troops-syria-isis.html?_r=1 (A letöltés dátuma: 2016. 12. 12.)
- SIMON Róbert (2009): *Iszlám kulturális lexikon*. Budapest, Corvina Kiadó.
- SIMON Róbert (2014): *Az iszlám fundamentalizmus – Gyökerek és elágazások Mohamedtől az al-Qáidáig*. Budapest, Corvina Kiadó.
- SIMON Róbert (2016): *Politika az iszlámban – A muszlim társadalom anatómiája*. Budapest, Corvina Kiadó.
- SOLOMON, Erika – KWONG, Robin – BERNARD, Steven (2016): Inside ISIS Inc: The Journey of a Barrel of Oil. *The Financial Times*, Forrás: <http://ig.ft.com/sites/2015/isis-oil/> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 25.)
- SPAULDING, Hugo – KOZAK, Christopher – HARMER, Christopher – URCHICK, Daniel – MCFATE, Jessica Lewis – CAFARELLA, Jennifer – GAMBHIR, Harleen – KAGAN, Kimberly (2015): *Russian Deployment to Syria: Putin's Middle East Game Changer*. Institute for the Study of War. Forrás: [http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Deployment%20to%20Syria%2017%20September%202015%20\(1\).pdf](http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Deployment%20to%20Syria%2017%20September%202015%20(1).pdf) (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)
- Terrorism Situation and Trend Report 2016* (2016). Europol, Forrás: www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/europol_tesat_2016.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 12. 21.)
- The Jihadi Threat. ISIS, al-Qaeda, and Beyond*. (2016). United States Institute of Peace – Wilson Center, Forrás: www.usip.org/sites/default/files/The-Jihadi-Threat-ISIS-Al-Qaeda-and-Beyond.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 12. 22.)
- The Syrian Catastrophe: Socioeconomic Monitoring Report* (2013). United Nations Relief and Works Agency, Forrás: www.unrwa.org/userfiles/2013071244355.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 04.)
- The UK's role in the economic war against ISIL* (2016). House of Commons Foreign Affairs Committee, Forrás: www.publications.parliament.uk/pa/cm201617/cmselect/cmfaaff/121/121.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)
- TOTH, James: Sayyid Qutb (2013): *The Life and Legacy of a Radical Islamic Intellectual*. Oxford, Oxford University Press.
- Turkey-backed forces besiege Syria's al-Bab, eyes on Manbij: Erdogan* (2016). Reuters, Forrás: www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-turkey-erdogan-idUSKBN13H1DC?feedType=RSS&feedName=worldNews (A letöltés dátuma: 2016. 11. 25.)
- ZISSER, Eyal (2016): *Russia's War in Syria*. Strategic Assessment, Forrás: www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/03%20Zisser%20-%20Russia%E2%80%99s%20War%20in%20Syria.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 11. 22.)

A Nemzeti Közzolgálati Egyetem kiadványa.

Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó • www.dialogcampus.hu • www.uni-nke.hu • 1083 Budapest,
Ludovika tér 2. • Telefon: 06 (30) 426 61 16 • E-mail: kiado@uni-nke.hu • A kiadásért felel: Petró Ildikó
ügyvezető • Kiadói szerkesztő: Szarvas Melinda • Tördelőszerkesztő: Kőrösi László

ISBN 978-615-5877-41-4 [PDF]

ISBN 978-615-5877-42-1 [ePUB]

A kiadvány a KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001 „A közszolgáltatás komplex kompetencia, életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése” című projekt keretében jelent meg.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE